

Taizé in trek

Wat biedt de gemeenschap van Taizé dat er ieder jaar honderdduizend jongeren naar een klein dorpje in Frankrijk trekken?

Bacheloreindwerkstuk aangeboden aan:

Prof. Dr. Birgit Meyer

Departement Religiestudies

Universiteit Utrecht

H.J. Pieters

3340694

15 augustus 2014

Inhoudsopgave

1. Inleiding	3
1.1 Aanleiding.....	3
1.2 Vraagstelling	3
1.3 Methode.....	3
1.4 Opbouw	4
1.5 Definities.....	4
2. Theoretisch kader	5
2.1 Jongeren en religie – de cijfers.....	5
2.2 Jongeren en religie – wat zijn de verwachtingen?	6
2.3 Deelconclusie 1.....	8
3. De Gemeenschap van Taizé.....	10
3.1 De geschiedenis.....	10
3.2 Een Week in Taizé	12
3.3 Het Terrein	15
3.4 Deelconclusie 2.....	21
4. Gebedsvieringen.....	22
4.1 De gebedsvieringen	22
4.1.1 Opbouw van de gebedsvieringen.....	22
4.1.2 Na de gebedsvieringen	23
4.2 Liturgie en muziek	24
4.2.1 Muziek	25
4.2.2 Liturgie.....	27
4.3 Stilte.....	27
4.4 Het gebruik van iconen.....	29
4.4.1 Iconen	29
4.4.2 De icoon van het kruis	30
4.4.3De icoon van de vriendschap	31
4.5 Deelconclusie 3.....	32
5. Conclusie	33
Verzoening.....	33
Vrijheid	33
Vertrouwen	34
Tot slot.....	35
Literatuurlijst	36
Bijlage 1 - Plattegrond	38
Summary	39

"I'm ready to go to the end of the world to shout my trust in young people." – Broeder Roger¹

1. Inleiding

1.1 Aanleiding

Op 17 augustus 2005 werd bekend dat broeder Roger, de stichter van de gemeenschap van Taizé, de avond ervoor was neergestoken tijdens het avondgebed en aan de verwondingen was overleden. Ik was op dat moment met 500.000 jongeren in Keulen waar de twintigste katholieke Wereld Jongeren Dagen werden gehouden. Dat was de eerste keer dat ik van Taizé hoorde.

In 2008 ben ik voor het eerst een week naar Taizé geweest met een groep jongeren van mijn kerk. Het jaar daarna vroeg een meisje van mijn studentenvereniging of ik met haar meeding. Deze keer ging ik niet voor een week, maar voor een maand. Ook ben ik begin 2010 naar de internationale ontmoeting van Taizé op de Filipijnen geweest. De oecumenische gemeenschap van Taizé heeft een belangrijke plaats in mijn leven ingenomen. De keuze om Taizé als onderwerp te kiezen voor mijn bacheloreindwerkstuk was dus snel gemaakt.

1.2 Vraagstelling

De gemeenschap van Taizé is niet alleen voor mij een belangrijke plaats, maar ook voor vele anderen. In een tijd waarin, vooral in Nederland, de kerk lijkt leeg te lopen en religie en spiritualiteit steeds meer iets van het individu lijkt te worden, vind ik het een vreemd gegeven, dat er ieder jaar ongeveer honderdduizend jongeren van over de hele wereld naar een klein dorpje in Frankrijk trekken om een week lang drie keer per dag naar de kerk te gaan en heel intensief samen met anderen met geloof bezig te zijn. Ik zou graag willen weten wat Taizé te bieden heeft, dat zij dit voor elkaar krijgt. In mijn bacheloreindwerkstuk wil ik een antwoord geven op de vraag: *Wat biedt de gemeenschap van Taizé dat er ieder jaar honderdduizend jongeren naar de gemeenschap trekken?*

1.3 Methode

Als basis voor mijn onderzoek heb ik de methodologie van een etnografie gebruikt. Een etnografie is de directe waarneming en beschrijvende bestudering van de cultuur en manier van leven van een bepaalde samenleving.² Van 29 juli tot 5 augustus 2012 ben ik een week in Taizé geweest om participierend onderzoek te doen. Ik heb ervoor gekozen om volledig te participeren en de gemeenschap van Taizé niet op de hoogte te stellen van mijn onderzoek. Ik heb deze keuze gemaakt, omdat ik geen interviews zou afnemen en niemand dus "last" zou hebben van mijn aanwezigheid. Wel heb ik met een aantal mensen die ik daar heb leren kennen gesproken over het onderwerp van mijn onderzoek. Als vanzelf kreeg ik toen van hen een antwoord op wat Taizé voor hen betekent en waarom zij steeds weer terug blijven komen. Een aantal van deze reacties heb ik in mijn werkstuk verwerkt. Tijdens deze week heb ik zoveel mogelijk aantekeningen gemaakt. Omdat ik ervoor gekozen heb om niet aan iedereen te laten weten dat ik met een onderzoekje bezig was, heb ik deze aantekeningen niet tijdens de activiteiten gemaakt. Ik heb mijn best gedaan zoveel mogelijk te onthouden en voor het begin van iedere gebedsviering heb ik een paar minuten de tijd genomen om

¹ Santos, J. B., *A Community Called Taizé, A Story of Prayer, Worship and Reconciliation*, InterVarsity Press 2008, p143

² <http://wiki.uva.nl/kwamcowiki/index.php/Etnografie>

zoveel mogelijk op te schrijven. Tijdens het schrijven van mijn werkstuk kwam ik erachter dat ik ook veel had onthouden van de verschillende keren dat ik in Taizé ben geweest. Deze “mentale” aantekeningen heb ik ook gebruikt voor mijn onderzoek.

Daarnaast heb ik een literatuurstudie gedaan. Ik heb verschillende boeken gelezen over de geschiedenis van de gemeenschap van Taizé. Ook heb ik artikelen gelezen over verschillende onderwerpen als stilte, ruimte en het effect van kleine groepjes binnen een gemeenschap om de verschillende aspecten die ik in Taizé heb gevonden in een breder kader te kunnen plaatsen. Niet alles wat ik in dat opzicht geschreven heb, is van direct belang voor het beantwoorden van mijn hoofdvraag, maar het zorgt in mijn optiek voor een beter begrip van wat er gebeurt in de gemeenschap.

Mijn werkstuk bestaat dus uit drie verschillende soorten bronnen: literatuur over de gemeenschap van Taizé, wetenschappelijke literatuur en mijn eigen aantekeningen.

1.4 Opbouw

Mijn werkstuk bestaat uit drie delen. Deel een (hoofdstuk 2) gaat over onderzoek naar jongeren en religie. In de eerste paragraaf geef ik een aantal cijfers over jongeren en religie in Europa en in Nederland. In de tweede paragraaf bespreek ik aan de hand van twee onderzoeken wat voor positie jongeren innemen ten opzichte van religie. Ik sluit af met een korte conclusie waarin ik de vraag beantwoord: Wat zijn de verwachtingen van jongeren met betrekking tot religie? Door met dit hoofdstuk te beginnen, kan ik de volgende twee delen afsluiten met een deelconclusie waarin ik de gemeenschap van Taizé hieraan toets. Deel twee (hoofdstuk 3) gaat over de gemeenschap. In paragraaf een schets ik kort de geschiedenis van de gemeenschap. In paragraaf twee beschrijf ik hoe een week in de gemeenschap eruit ziet voor de jongeren. De laatste paragraaf van dit hoofdstuk gaat over het terrein van de gemeenschap. Ik geef een korte beschrijving van de belangrijkste plaatsen voor de pelgrims. Een groot deel gaat over de Verzoeningskerk, omdat dit de centrale plek is waar het leven in de gemeenschap om draait. Hier komen de broeders en de pelgrims drie keer per dag samen. Deel drie (hoofdstuk 4) gaat over de gebedsvieringen in Taizé. In de eerste paragraaf beschrijf ik hoe de vieringen zijn opgebouwd. Paragraaf twee gaat over de ontwikkeling van de liturgie en de muziek die zo kenmerkend zijn voor Taizé. Paragraaf drie gaat over stilte. Tijdens iedere viering is er een stilte van ongeveer acht minuten. In deze paragraaf beschrijf ik een aantal theorieën over stilte. De vierde paragraaf gaat over het gebruik van iconen in de gemeenschap. Ook geef ik een beschrijving van twee van de iconen die in Taizé aanwezig zijn. Ik sluit mijn werkstuk af met een conclusie waarin ik een antwoord geef op mijn hoofdvraag.

1.5 Definities

Er zijn twee begrippen die ik nader wil toelichten, omdat ik ze vaak gebruik in mijn werkstuk.

Jongeren: Hiermee bedoel ik mensen in de leeftijdsgroep van 19 tot 30 jaar oud. Ik heb voor deze afbakening gekozen, omdat dit de leeftijdsgroep is waar de gemeenschap van Taizé zich voornamelijk op richt. Er zijn ook tieners, volwassenen en jonge gezinnen, maar die hebben een eigen programma.

Pelgrims: Hiermee bedoel ik alle mensen die in de gemeenschap van Taizé aanwezig zijn, dus ook de niet-jongeren. Zij zijn namelijk allemaal onderdeel van de *Pilgrimage of Trust on Earth* die van Taizé uitgaat.³

³ Voor meer informatie hierover wil ik graag verwijzen naar de website van Taizé: www.taize.fr.

2. Theoretisch kader

In dit hoofdstuk geef ik een korte uiteenzetting met betrekking tot jongeren en religie. In de eerste paragraaf geef ik een aantal cijfers over jongeren en religie in Europa en in Nederland. De cijfers over Europa hebben betrekking op toename en afname van een aantal geloofsvariabelen zoals geloof in het hiernamaals en het gevoel dat de kerk kan helpen bij allerlei problemen. De cijfers over Nederland gaan over participatie van jongeren in de kerk. Het lijkt mij relevant om dit kort te bespreken, zodat er een globaal beeld ontstaat over jongeren en geloof. In de tweede paragraaf bespreek ik aan de hand van twee onderzoeken wat voor positie jongeren innemen ten opzichte van religie. Het eerste onderzoek gaat over de post-boomer generatie in de Verenigde Staten. Hieronder verstaan de onderzoekers ook generatie Y die geboren is in de jaren 1980 en 1990. Dit is de generatie die binnen mijn definitie van jongeren valt. Het tweede onderzoek gaat over jongeren in Nederland tussen de 18 en 25 jaar oud. Dit dekt niet helemaal mijn definitie van jongeren, maar komt wel voor een groot deel overeen. Ik sluit af met een korte conclusie waarin ik de vraag beantwoord: Wat zijn de verwachtingen van jongeren met betrekking tot religie?

2.1 Jongeren en religie – de cijfers

In 1981 is er voor het eerst onderzoek gedaan naar Europese waarden. Dit onderzoek is in 1990 nog eens herhaald. Uit de resultaten van deze *European Values Surveys* bleek een afname in bijna alle religieuze variabelen tussen 1981 en 1990, die bij jongeren nog het meest uitgesproken was. Bij de landen die in 1990 voor het eerst onderzocht werden, waren de jongeren minder religieus dan de rest van de bevolking. De enige uitzondering op deze afname was de duidelijke groei in het gevoel dat 'de kerk adequate antwoorden geeft op de spirituele behoeften van de mensen', de toename in het geloof in het hiernamaals (leven na de dood, hemel, hel en reïncarnatie) onder jongeren en de ontwikkeling van 'believing without belonging' in een aantal landen.⁴

In 1999 is dit onderzoek nog eens uitgevoerd. Deze keer bleek uit de resultaten een belangrijke verandering in Europa, met name onder jongeren: er wordt tegenwicht geboden tegen de afname in religie door twee nieuwe tendensen: een christelijke vernieuwing en een algemene groei in 'believing without belonging'.⁵

De *European Value Surveys* zijn uitgevoerd in Ierland, Italië, Portugal, Spanje, Oostenrijk, België, Frankrijk, West-Duitsland, Nederland, Groot-Brittannië, Denemarken en Zweden. Onder de 18 tot 29 jarigen in deze negen landen is er tussen 1981 en 1999 een toename te zien bij elf variabelen, negen variabelen zijn stabiel en vier variabelen laten een afname zien. De variabelen die zijn toegenomen zijn: religieus geloof moedigt aan om thuis te leren, het belang van ceremonies rondom geboorte, huwelijk en sterven, het gevoel dat kerken antwoord geven op spirituele behoeften (van 34% naar 48%) en kunnen helpen bij morele en familieproblemen, geloof in leven na de dood (van 38% naar 44%), in de hel (van 16% naar 23%) en in de hemel (van 30% naar 35%). De variabelen die significant zijn afgenomen zijn: 'religious belonging' (van 78% naar 68%), het bijwonen van kerkdiensten, het gevoel dat de kerken kunnen helpen bij sociale problemen (in vergelijking met 1990), het belang dat wordt gehecht aan God. De afname is vooral te zien tussen 1981 en 1990 en de toename tussen 1990 en 1999, zelf voor 'religious belonging' (van 63% naar 68%) en geloof in God (van 56% naar 60%), met

⁴ Lambert, Yves, *A Turning Point in Religious Evolution in Europe*, Journal of Contemporary Religion, 19:1, p29

⁵Lambert, *A Turning Point*, pp29-30

uitzondering van Italië, Denemarken en Zweden, waar de groei plaatsvond tussen 1981 en 1990. Uit deze gegevens haalt Yves Lambert drie algemene tendensen, die vooral terug te vinden zijn onder jongeren: een religieuze vernieuwing onder Christenen, een toename in 'believing without belonging' en een groei in het percentage mensen dat nooit bij een religie heeft gehoord.

Monique van Dijk-Groeneboer geeft in haar *Handboek Jongeren en Religie* een schatting dat in Nederland 37% van de in totaal 1,4 miljoen jongeren tussen de 18 en 25 jaar zich lid beschouwt van een kerk of religieuze groepering. 10% beschouwt zichzelf als lid van de Rooms-Katholieke Kerk, nog eens 10% beschouwt zichzelf als lid van de Protestantse kerk in Nederland, 7% beschouwt zichzelf als moslim en de overige 10% zijn verdeeld over tal van voornamelijk protestantse kerken en overige niet-christelijke, godsdienstige groeperingen.⁶ Van deze 37% is de helft ook daadwerkelijk nauw betrokken bij de geloofsgemeenschap, bijvoorbeeld door kerkdiensten of andere bijeenkomsten te bezoeken en deel te nemen in het kerkelijke verenigingsleven.⁷ Maar op de vraag naar verwantschap met 'religieuze of levensbeschouwelijke stromingen' geeft een veel hoger percentage van de jongeren een bevestigend antwoord. 62% voelt zich met één of meerdere stromingen verwant, waarbij 45% zich verwant voelt met het christendom.⁸

2.2 Jongeren en religie – wat zijn de verwachtingen?

Flory en Miller beschrijven in hun artikel *The Expressive Communalism of Post-Boomer Religion in the USA* verschillende kenmerken van post-boomers, waarmee zij generatie X, geboren in de jaren 1960 en 1970, en generatie Y, geboren in de jaren 1980 en 1990, bedoelen.

- Post-boomers zien religie als een keuze en niet als een verplichting.
- Zij vinden religieuze labels, inclusief identificatie met een denominatie, relatief onbelangrijk.
- Zij zijn opvallend tolerant ten opzichte van het geloof van anderen en zijn geïnteresseerd in religieuze diversiteit.
- Voor hen komt religieuze autoriteit van binnen in plaats van een externe bron, zoals de hiërarchie van de kerk.
- Ze hechten meer waarde aan religieuze ervaring dan aan geloofsregels.
- Ze bevestigen eerder het idee dat zij op een religieuze reis zijn dan dat zij een vaststaande verzameling geloofsopvattingen omarmen.
- Als zij bij een religieuze groep gaan, zijn zij meer geïnteresseerd in de authenticiteit van de mensen – hun eerlijkheid, openheid en nederigheid – dan in een autoritaire presentatie van de waarheid.
- Zij hebben er geen probleem mee om eclectisch te zijn in hun religieuze voorkeur, wat soms leidt tot het creëren van een eigen hybride religieuze identiteit.
- Ze willen verschil maken in de wereld en daarom geloven zij dat religie zich moet richten op rechtvaardigheid en gelijkwaardigheid.

Natuurlijk beschrijven deze kenmerken niet alle post-boomers, maar ze worden op verschillende manieren bij hen teruggevonden.⁹

⁶ Dijk-Groeneboer, Monique van (red.), *Handboek Jongeren en Religie. Katholieke, protestantse en islamitische jongeren in Nederland*, Uitgeverij Parthenon, 2010, pp38-9

⁷ Dijk-Groeneboer, *Handboek Jongeren en Religie*, p46

⁸ Dijk-Groeneboer, *Handboek Jongeren en Religie*, p39

⁹ Flory, Richard and Donald E. Miller, *The Expressive Communalism of Post-Boomer Religion in the USA* in: Collins-Mayo, Sylvia and Pink Dandelion (ed.), *Religion and Youth*, Theology and Religion in Interdisciplinary Perspective Series in association with the BSA Sociology of Religion Study Group, Ashgate Publishing Limited 2010, pp10-1

Verder schrijven Flory en Miller dat post-boomers de neiging hebben iedere vorm van sociale institutie niet zonder meer te accepteren, maar uit hun onderzoek bleek dat post-boomers wel bereid zijn deel uit te maken van religieuze instituties, zij het onder bepaalde voorwaarden. Zij maken een weloverwogen keuze bij welk type institutie zij zich willen aansluiten, ze zijn meer geïnteresseerd in de contacten en de gemeenschap die zij vinden dan in de institutie zelf, ze kunnen nogal 'vloeibaar' zijn in hun institutionele betrokkenheid en zijn vaak tegelijkertijd lid van verschillende instituties.¹⁰ Ook in Nederland, zo blijkt uit het onderzoek van Van Dijk-Groeneboer, krijgt religie gestalte krijgt in 'nieuwe' sociale verbanden. 'Nieuw', omdat zij, anders dan de oude geïnstitutionaliseerde verbanden, 'vloeibaar' zijn in plaats van solide. Andere kenmerken van deze 'nieuwe' verbanden zijn dat zij licht zijn in plaats van zwaar, beweeglijk in plaats van statisch, en bij voorkeur tijdelijk in plaats van langdurig.¹¹

In haar *Handboek Jongeren en Religie* typeert Van Dijk-Groeneboer religie van jongeren in Nederland als volgt: "Voor veel jongeren is religie een persoonlijk, individueel uitgevonden en op maat gemaakt construct, dat buiten de traditionele religieuze instituten tot stand komt, en dat gekenmerkt wordt door experiment, pragmatisme, bricolage en eclecticisme. Het pragmatische karakter van deze betekenisgeving maakt dat dit primair een veranderlijk proces is, waarin de concrete context en het moment een belangrijke rol speelt. Religieuze betekenissen worden met andere woorden ter plekke ontwikkeld, met het oog op de concrete omstandigheden van dat moment en die plek. Deze betekenisgeving is *experimenteel* en *pragmatisch*, een poging om zin te geven aan concrete ervaringen als onzekerheid, twijfel, verdriet of betekenisloosheid. Tevens wordt deze religieuze betekenisgeving gekenmerkt door *eclecticisme* en *bricolage*. Jongeren putten uit allerlei religieuze en quasi-religieuze repertoires ideeën, beelden, symbolen en praktijken, die zij combineren tot een hyperindividuele, subjectieve religiositeit. Daardoor is de religiositeit van jongeren een verre van homogeen geheel. Jongerenreligiositeit is heterogeen, divers, diffuus, veranderlijk, en omvat een veelheid aan opvattingen, voorstellingen, godsbeelden en praktijken. De nadruk op subjectiviteit van de individuele gelovige blijkt niet alleen uit de wijze waarop jongeren hun geloof samenstellen en ervaren. In verschillende onderzoeken wordt ook aangetoond dat de wijze waarop religiositeit beoordeeld wordt in belangrijke mate is ingegeven door een *subjectivisme*, waarin subjectiviteit als een primaire morele en ontologische categorie geldt. Zo blijken jongeren over het algemeen inclusivistisch te denken over verschillende godsdiensten en is er een grote tolerantie jegens vormen van religiositeit waarin verschillende aspecten van verschillende religieuze tradities en oriëntaties samen gaan. Individualiteit en authenticiteit vervolgens worden door jongeren als belangrijke waarden gezien, ook met betrekking tot religie. Religie wordt vooral gezien als iets persoonlijks, iets dat iedereen zelf dient te ontdekken en zelf dient te creëren. Tenslotte menen veel jongeren dat God niet zozeer 'daarboven' is, maar in mensen zelf, wat uitdrukking geeft aan de overtuiging dat betekenis niet langer exclusief en objectief verankerd is in een transcendente realiteit, maar in het menselijk subject."¹²

Zoals in paragraaf 2.1 te lezen is, rekent 37% van de Nederlandse jongeren zich tot een religieuze gemeenschap. Dit betekent dat ongeveer twee derde zich niet tot een kerk of andere godsdienstige institutie rekent. Over deze jongeren schrijft Van Dijk-Groeneboer: "Het is echter niet zo dat onder

¹⁰ Flory and Miller, *The Expressive Communalism*, p12

¹¹ Dijk-Groeneboer, *Handboek Jongeren en Religie*, p49

¹² Dijk-Groeneboer, *Handboek Jongeren en Religie*, pp52-4

deze jongeren geen enkele vorm van religieuze praxis is te vinden. Integendeel: een gedeelte van deze jongeren is wel degelijk religieus actief, wat bijvoorbeeld blijkt uit het feit dat ook onder deze jongeren gebeden wordt, zij het dat de frequentie en de aard van het gebed verschilt van kerkelijk betrokken jongeren. Tevens vinden ook onder deze jongeren een hang naar 'nieuwe' vormen van spiritualiteit, die tot uitdrukking komt in hedendaagse vormen van 'pelgrimage': het bezoeken van een plek om stil te staan bij alles waar je mee bezig bent, een herdenkingsplek of anderszins 'heilige' plek inrichten of bezoeken, het ritualiseren van belangrijke levensmomenten, een spirituele cursus volgen, of zogenaamde 'alternatieve' religieuze praktijken ontplooiën als yoga, meditatie en tarotkaarten leggen."¹³

Flory en Miller herkennen dit ook bij de post-boomers in de Verenigde Staten. Post-boomers leven in een digitale cultuur doordrenkt met symboliek waar zij eenvoudig toegang toe hebben en aan deel kunnen nemen. Daarom zijn veel van hen op zoek naar religieuze ervaringen waarbij zij verschillende combinaties van symbolen en tradities kunnen gebruiken en "waarbij zij zelfs hun eigen rituelen en symbolen kunnen creëren."¹⁴ Dit doen zij wel vaak binnen een geloofsgemeenschap waar zij kunnen zoeken naar een individuele spirituele ervaring en voldoening, waar betekenis wordt gevormd en gegeven door anderen te dienen, zowel binnen deze religieuze gemeenschap als de grotere gemeenschap daaromheen.¹⁵ Deze nieuwe vorm van spiritualiteit noemen Flory en Miller *Expressive Communalism*. Zij stellen dat post-boomers hun leven hebben ingebed in spirituele gemeenschappen waarin voldaan wordt in hun behoefte naar expressieve/ervaringsgerichte activiteiten, zij het doormiddel van kunst, muziek of hulpgerichte activiteiten, en een fysieke en geestelijke gemeenschap met anderen.¹⁶

Een voorbeeld van een 'vloeibare' geloofsgemeenschap is het religieuze festival. Enkele voorbeelden hiervan zijn de katholieke Wereld Jongeren Dagen, de landelijke katholieke jongerendagen, de EO-jongerendag, het Xnoizz-Flevofestival.¹⁷ Volgens Van Dijk-Groeneboer is het belangrijkste wat jongeren die naar deze festivals komen trekt, het delen van de beleving met een grote groep. Ook past het in het beeld van de 'vloeibare' verbanden. Een bezoek aan een religieus festival is een bezoek zonder *commitment*, ze kunnen de groep verlaten wanneer ze willen. Dit past volgens Van Dijk-Groeneboer "prima bij de houding van de meeste jongeren: bezig zijn met religie, iets van religie verwachten, maar geen verbondenheid met een instituut willen. Het gaat namelijk om een vloeibare vorm van religieuze activiteit, die tijdelijk kan zijn en daardoor aantrekkelijk is voor jongeren."¹⁸

2.3 Deelconclusie 1

Wat zijn de verwachtingen van jongeren met betrekking tot religie? Uit het onderzoek van Flory en Miller en het *Handboek Jongeren en Religie* van Van Dijk-Groeneboer komt vooral naar voren dat religie niet te verplichtend moet zijn. Jongeren willen zich wel aansluiten bij een religieuze gemeenschap, maar dan wel op hun eigen voorwaarden. Ze moeten vooral niet het gevoel krijgen dat zij vast komen te zitten door allerlei verplichtingen. Het contact dat zij hebben binnen de gemeenschap is belangrijker dan de institutie zelf. Dit zorgt voor de opkomst van 'vloeibare'

¹³ Dijk-Groeneboer, *Handboek Jongeren en Religie*, p46

¹⁴ Flory and Miller, *The Expressive Communalism*, p12

¹⁵ Flory and Miller, *The Expressive Communalism*, p13

¹⁶ Flory and Miller, *The Expressive Communalism*, p15

¹⁷ Dijk-Groeneboer, *Handboek Jongeren en Religie*, p48

¹⁸ Dijk-Groeneboer, *Handboek Jongeren en Religie*, p218

gemeenschappen, waarin niet wordt verteld wat er geloofd moet worden, maar waar een ieder de ruimte krijgt om zijn geloof op zijn eigen manier in te vullen. Dit gebeurt vaak door ideeën, beelden, symbolen en rituelen uit verschillende religieuze stromingen met elkaar te combineren.

3. De Gemeenschap van Taizé

Dit hoofdstuk bestaat uit drie delen. In het eerste deel schets ik kort de geschiedenis van de gemeenschap. Hoe is de gemeenschap ontstaan en hoe heeft zij zich ontwikkeld over ruim zeventig jaar? In het tweede deel geef ik een beschrijving van een week in Taizé. Iedere week komen er jongeren van over de hele wereld om voor een week in het ritme van de broeders te leven. Hoe ziet een week in de gemeenschap er voor hen uit? Het laatste deel van dit hoofdstuk gaat over het terrein van de gemeenschap. Ik geef een korte beschrijving van de belangrijkste plaatsen voor de pelgrims. Een groot deel gaat over de Verzoeningskerk, omdat dit de centrale plek is waar het leven in de gemeenschap om draait. Hier komen de broeders en de pelgrims drie keer per dag samen. In de conclusie van dit hoofdstuk geef ik een deelantwoord op mijn hoofdvraag.

3.1 De geschiedenis

Op 20 augustus 1940 fietste een jongeman, genaamd Roger Schutz, in de omgeving van Cluny in de Bourgogne. Tijdens zijn fietstocht ontdekte hij een klein dorpje. Dat dorpje was Taizé.¹⁹ Tegenwoordig is Taizé een plaats waar honderdduizenden jongeren van overal ter wereld samenkomen om te bidden en om zich voor te bereiden om te werken voor vrede, verzoening en vertrouwen op aarde. Maar dat is niet wat broeder Roger voor ogen had toen hij de gemeenschap stichtte.

Al tijdens zijn studie Theologie in Lausanne liep Roger rond met het idee van een gemeenschap waar het mogelijk zou zijn om zich iedere dag opnieuw te verzoenen. Zijn verlangen om dit te bewerkstelligen en de keuze om dit in Frankrijk voor elkaar te krijgen, heeft voor een deel met zijn familiegeschiedenis te maken. Zijn grootmoeder leefde ten tijde van de eerste wereldoorlog in Noord-Frankrijk en bood daar onderdak aan vluchtelingen. Ze heeft haar huis pas verlaten toen het echt niet meer mogelijk was om daar te blijven. Na alles wat ze had meegemaakt, was het haar grootste wens om christenen met elkaar te verzoenen. Deze twee pijlers van zijn grootmoeder – risico's nemen voor hen die het op dat moment het meest nodig hebben en zich verzoenen met het christelijk geloof om bij te dragen aan vrede in Europa – hebben een grote stempel gedrukt op Rogers leven.²⁰

In 1940 besloot hij op vijftientwintigjarige leeftijd Zwitserland te verlaten, neutraal te blijven tijdens de oorlog en naar Frankrijk, het land waar zijn moeder vandaan kwam, te vertrekken om een geschikte locatie te vinden.²¹ De regio waar Roger op zoek ging, lag vlakbij de grens van het bezette gebied. Hierover schreef hij later: *“The more a believer wishes to live the absolute call of God, the more essential it is to do so in the heart of human distress.”*²² In Taizé vond Roger een geschikt huis voor zijn gemeenschap. De eigenaars woonden in Lyon, dus hij kreeg een rondleiding van een oude buurvrouw. Toen hij bij haar bleef eten, deed zij een beroep op hem: *“Stay here, we are so alone. There is no one left in the village and the winters are so long and cold.”* Dit was voor hem doorslaggevend en hij besloot het huis te kopen.²³

¹⁹ Santos, *A Community Called Taizé*, p53

²⁰ Brother Roger, *The Sources of Taizé*, p76

²¹ Frère Roger, *Choisir d'aimer, Frère Roger de Taizé 1915-2005*, Les Presses de Taizé, 2006, p25

²² Brother Roger, *The Sources of Taizé*, p77

²³ Spink, Kathryn, *A Universal Heart, The Life and Vision of Brother Roger of Taizé*, 2nd Edition, SPCK, 2005, p35

Toen Roger eenmaal naar Taizé was verhuisd, werd hij door vrienden uit Lyon gevraagd of hij joodse oorlogsvluchtelingen wilde opvangen.²⁴ Toen in november 1942 heel Frankrijk bezet werd en het huis in Taizé twee keer doorzocht door de Gestapo was Roger in Geneve.²⁵ Een vriend liet hem weten dat de Gestapo zijn terugkeer afwachtte en gaf hem het dringende advies om in Zwitserland te blijven.²⁶

In Zwitserland rondde Roger zijn studie Theologie af en publiceerde een kort pamflet dat hij tijdens zijn eerste jaren in Taizé had geschreven. Hierin schetste hij zijn idee van het gemeenschappelijke leven in een klooster. Hij schreef: *“Every day let your work and rest be quickened by the Word of God; keep inner silence in all things and you will dwell in Christ; be filled with the spirit of the Beatitudes: joy, simplicity, and mercy.”* Dit pamflet trok de aandacht van een aantal jongemannen en samen vormden zij een kleine broederschap in het appartement waar Roger woonde. Dit kleine groepje is uiteindelijk uitgegroeid tot de gemeenschap van Taizé. Met zijn vieren hebben zij bijna twee jaar in Geneve gewoond.²⁷

Na de bevrijding van Frankrijk in de herfst van 1944 konden Roger Schutz, Max Thurian, Pierre Souvairan en Daniel de Montmollin eindelijk naar Taizé verhuizen.²⁸ De broeders hielpen Duitse krijgsgevangenen en ontvingen hen op zondagmiddag bij hen thuis voor een kort moment van gebed en een maaltijd. Tegelijkertijd zorgden zij voor een groep kinderen die in de oorlog hun ouders waren verloren.²⁹ Roger was dus niet bezig iets op te bouwen dat een grote aantrekkingskracht zou hebben op jongeren. Hij probeerde om te leven volgens het evangelie in een kleine gemeenschap van toegewijde broeders.³⁰

In de winter van 1952-1953 trok broeder Roger zich terug om de regel van Taizé te schrijven. Hierin staan alleen de meest belangrijke kenmerken van het gemeenschappelijk leven van de broeders.³¹ In de essentie van de gemeenschap ligt het verlangen naar verzoening. Dit hebben de broeders gevonden in de Bijbel, die zij als autoriteit beschouwen. In 2 Korintiërs 5:17-20 staat: *“17 Daarom ook is iemand die één met Christus is, een nieuwe schepping. Het oude is voorbij, het nieuwe is gekomen. 18 Dit alles is het werk van God. Hij heeft ons door Christus met zich verzoend en ons de verkondiging daarover toevertrouwd. 19 Het is God die door Christus de wereld met zich heeft verzoend: hij heeft de wereld haar overtredingen niet aangerekend. En ons heeft hij de verkondiging van de verzoening toevertrouwd. 20 Wij zijn gezanten van Christus, God doet door ons zijn oproep. Namens Christus vragen wij: laat u met God verzoenen.”*^{32 33}

Ook nu nog houden de broeders zich bezig met de andere pijler van broeder Rogers grootmoeder: risico's nemen voor hen die het op dat moment het meest nodig hebben. In 1951 was de gemeenschap gegroeid naar twaalf broeders. Op dat moment vond broeder Roger dat zij “een teken

²⁴ Frere Roger, *Chosir d'aimer*, p27

²⁵ Brother Roger, *The Sources of Taizé*, p77

²⁶ Santos, *A Community Called Taizé*, p60

²⁷ Santos, *A Community Called Taizé*, pp60-1

²⁸ Escaffit, Jean-Claude en Moiz Rasiwala, *Histoire de Taizé*, Éditions du Seuil, 2008, p37

²⁹ Escaffit, *Histoire de Taizé*, p39

³⁰ Santos, *A Community Called Taizé*, p68

³¹ Santos, *A Community Called Taizé*, p64

³² De Nieuwe Bijbelvertaling, Nederlands Bijbelgenootschap, 2004

³³ Santos, *A Community Called Taizé*, p153

van Christus aanwezigheid” moesten zijn buiten hun directe omgeving. Sindsdien hebben de broeders zich over de hele wereld gevestigd op plekken waar zij het meest nodig zijn.³⁴ Bijvoorbeeld in Bangladesh, Korea, Kenia, Senegal en Brazilië, maar ook in Hell’s Kitchen in New York.³⁵

Zeventig jaar later zijn er broeders uit vijftientig verschillende landen en van ieder continent. De gemeenschap is een teken van verzoening onder verdeelde christenen en onder uiteengevallen volken. Ze wil een “parabel van gemeenschap” zijn, een plaats waar mensen iedere dag opnieuw proberen om zich te verzoenen.³⁶ Volgens een van de broeders is Taizé een glimp van de kerk in het algemeen: *“It’s like an onion, with its different layers, but all still a part of the whole.”*³⁷

3.2 Een Week in Taizé

Iedere zondag begint er een nieuwe week in Taizé. ’s Ochtends vertrekken de pelgrims die er de voorgaande week waren en de middag staat volledig in het teken van het verwelkomen van de nieuwe pelgrims, ervoor zorgen dat iedereen een slaapplek in een barak of tent heeft en een bijbelintroductie en werk krijgt. De verschillende opties voor werk zijn het ontvangstteam, een van de maaltijden voorbereiden, eten uitdelen, afwassen, werken in de Exposition of in Oyak³⁸, schoonmaken of de kerk klaarmaken voor de volgende viering. In drukke weken is er niet genoeg werk voor iedereen. Vaak is er dan de optie om in het koor te zingen of het koor te begeleiden met een zelf meegebracht instrument. Degenen die dan nog overblijven, komen twee keer per dag samen met hun gespreksgroepje in plaats van één keer. Bij aankomst krijgen de pelgrims een plattegrond van het terrein met daarop aangegeven waar hun slaapplek is en waar en wanneer zij bijbelintroductie en werk hebben. Er wordt een kleine bijdrage gevraagd voor het verblijf in Taizé. Hoe hoog deze bijdrage is, hangt af van het land van herkomst. Een pelgrim uit West-Europa wordt gevraagd tussen de €50 en €60 bij te dragen voor een hele week, zo draagt hij ook een deel van de kosten van een pelgrim uit een minder welvarend land.

Afb. 1 Ontbijt in Taizé

Van maandag tot en met zaterdag ziet de dag er in grote lijnen hetzelfde uit. Om kwart voor acht luiden de klokken. De pelgrims worden wakker, sluiten zich aan in de rij voor de doucheruimtes en haasten zich vervolgens naar de kerk. Om kwart over acht begint de ochtendviering. Deze duurt ongeveer driekwartier. Daarna is het tijd voor het ontbijt: een of twee pistoletjes, een pakje boter, twee chocoladesticks en een kom chocolademelk of thee. Om tien uur gaan zij naar de bijbelintroductie of naar het werk waar zij zijn ingedeeld.

Afb. 2 Mijn gespreksgroepje tijdens een spelletje – zomer 2012

³⁴ Santos, *A Community Called Taizé*, p64

³⁵ http://www.taize.fr/en_rubrique10.html

³⁶ Brother Roger, *The Sources of Taizé*, p80

³⁷ Santos, *A Community Called Taizé*, p91

³⁸ Zie hoofdstuk 3 voor toelichting.

Afb.1 <http://shijakjin.deviantart.com/art/Taize-Breakfast-271568715>

Afb. 2 Eigen foto

vijfendertigjarigen. Dit hebben de broeders gedaan om ervoor te zorgen dat de thema's aansluiten bij de leeftijd en de mensen in een gespreksgroepje ongeveer in dezelfde levensfase zitten. Hoe een bijbelintroductie eruit ziet, hangt af van de broeder die de bijbelintroductie geeft. In de zomer van 2009 had ik bijvoorbeeld een bijbelintroductie over Mattheus 5-7. Iedere ochtend gingen we meteen aan de slag met de tekst. We lazen een stukje in verschillende talen en vervolgens gaf de broeder uitleg over de tekst en mochten we vragen stellen of zelf ideeën aandragen. In zes dagen tijd hebben we toen een volledige exegese van de Bergrede gekregen. In de zomer van 2012 was het heel anders. Iedere ochtend begonnen we met het aanleren van een nieuw lied dat niet uit Taizé afkomstig was. Daarna behandelden we het thema van de dag. De verschillende onderwerpen waar we het die week over gehad hebben zijn: geloven is een risico, de schepping van de mens, boetedoening en vergeving. Bij elk onderwerp hoorde een Bijbeltekst. Iedere dag werd een van de groepjes gevraagd om het verhaal te vertellen in de vorm van een toneelstukje. Na het Bijbelverhaal gaf de broeder uitleg over het verhaal en het thema. Bij elkaar duurde dat ongeveer een uur en dan hadden we nog ruim een uur met ons groepje.

Doordat de groepjes bestaan uit jongeren van verschillende nationaliteiten, worden de pelgrims zich meer bewust dat mensen van andere culturen met min of meer dezelfde problemen te maken krijgen. Ik vind dat Santos dit mooi heeft verwoord: *"In the sharing groups, the horizons of each individual fuse and you begin to see that, despite our differences, humans across the globe struggle with the same issues. You begin to realize that you are not alone in your spiritual journey, but rather you have joined a company of sojourners in a pilgrimage of trust on earth."*³⁹

Uit onderzoek van Wuthnow naar deelgroepjes binnen religieuze gemeenschappen in de Verenigde Staten blijkt dat zulke groepjes op een positieve manier bijdragen aan religiositeit, omdat door participatie het geloof van de meerderheid van de deelnemers verdiept of vergroot.⁴⁰ Dit komt doordat in de gespreksgroepjes de nadruk ligt op de emotionele behoeften en interesses van de leden.⁴¹ Ik denk dat dit ook voor de gespreksgroepjes in Taizé geldt. De broeders moedigen aan om over het thema van de dag te praten, maar als er een ander onderwerp belangrijk is, is dat ook goed. In de groepjes is dus ruimte om te praten over persoonlijk geloof en de problemen waar de pelgrims tegenaan lopen. In korte tijd leren ze elkaar heel persoonlijk kennen. Hierdoor wordt de grote massa minder anoniem en eenzaam.

Het werk dat de jongeren doen tijdens hun verblijf in de gemeenschap draagt er ook aan bij dat de grote massa minder anoniem en eenzaam wordt. Tijdens het werk leren zij weer andere mensen kennen dan tijdens de bijbelintroductie. Gezien de heersende opinie dat jongeren lui zijn, lijkt het misschien vreemd dat voor veel jongeren het werk in de gemeenschap een van de leukste bezigheden is. Het leven in de gemeenschap draait op de inzet van de pelgrims. Dit is dus een grote verantwoordelijkheid voor de jongeren en laat zien dat de broeders een groot vertrouwen in hen hebben. Ik heb dit zelf ook al een aantal keer mogen meemaken. Bijvoorbeeld in de zomer van 2009. Toen kwam broeder Sebastiaan naar mij toe met de mededeling: "Ik heb een mooi baantje voor jou." Ik moest iedere middag van 15 tot 17 uur in het dorpskerkje aanwezig zijn om er op te letten dat het

³⁹ Santos, *A Community Called Taizé*, p49

⁴⁰ Wuthnow, R., ed., *I Come Away Stronger: How Small Groups are Shaping American Religion*. Grand Rapids, MI: Wm. B. Eerdmans Publishing, 1994. In: Farneth, M., Gross, R., Schnable, A.Y., *New Directions in the Study of Prayer: Scientific, Social Scientific, Ethnographic, and Theoretical Perspectives*, Princeton University, 2009, p19

⁴¹ Wuthnow, R., ed., *Sharing the Journey: Support Groups and America's New Quest for Community*. New York: Simon and Schuster, 1994. In: Farneth, Gross, Schnable, *NDSP*, p20

daar zowel binnen als buiten echt stil zou zijn. In eerste instantie leek het werk dat hij voor mij in gedachten had me helemaal niets, ik heb zelfs gevraagd welke andere opties er waren, maar door het vertrouwen dat hij in mij had, is het me uiteindelijk wel gelukt. Een ander voorbeeld: in de zomer van 2012 was ik op zaterdagavond in Taizé aangekomen. Op zondag moest ik dus helpen met het verwelkomen van de nieuwe pelgrims. Samen met twee Nederlandse jongens moest ik ervoor zorgen dat alle Spaanse en Portugese pelgrims een slaappleats kregen. Maar wij spraken alle drie geen Spaans of Portugees en de pelgrims spraken geen Engels. Gelukkig waren er een aantal broeders die de talen wel beheersten. Met hun hulp is het uiteindelijk toch gelukt om iedereen een slaappleats te geven. Het vertrouwen dat de broeders in de jongeren hebben, geeft hen het gevoel dat ze een belangrijke rol hebben in het mechanisme van het gemeenschapsleven. Het gevoel dat ze nodig zijn draagt bij aan het gemeenschapsgevoel van de pelgrims en zorgt ervoor dat zij zich geen consumenten voelen.⁴²

Om half een is de middagdienst. Met ongeveer dertig minuten is dit de kortste van de dag. Vervolgens is het tijd voor de lunch. Dit is een eenvoudige maaltijd die bestaat uit een bord met warm eten, een paar stukjes stokbrood, een kaasje of een bakje yoghurt en een stuk fruit.

Van twee tot drie is er voor degenen die dat leuk vinden een zangles. Hier wordt een aantal liederen uit het liedboek van Taizé vierstemmig ingestudeerd. Anderen hebben een uurtje voor zichzelf voordat om drie uur, afhankelijk van wat zij 's morgens gedaan hebben, het werk of de

Afb. 3 Lunch/avondeten in Taizé

bijbelintroductie begint. Om vijf uur is er thee met een koekje en vervolgens zijn er workshops. Daarna is het tijd voor avondeten. Dit is vergelijkbaar met de lunch. Om half negen begint het avondgebed en daarna kunnen de pelgrims zo lang als zij willen in de kerk blijven om te zingen en te bidden. Ook is Oyak nog open om daar wat te drinken en te praten. En dan is het echt tijd om naar bed te gaan, want de volgende ochtend luiden de klokken weer om kwart voor acht.

Door de dagelijkse structuur en de opbouw van de vieringen ervaren veel jongeren een gevoel van vrijheid. De huidige westerse samenleving is gevuld met eindeloze onderbrekingen en afleidingen. Het gemeenschappelijke leven in Taizé geeft jongeren niet alleen de vrijheid om te zoeken, maar biedt hen ook vrijheid van alles wat hen in het dagelijks leven beperkt en onderdrukt.⁴³ Dat is ook wat Liza aangaf toen ik haar vroeg waarom zij ieder jaar naar Taizé komt. Ze zei: *“De eenvoud van het leven. Hier ben je een week vrij van alle elektronica. Dat geeft rust.”*

⁴² Santos, *A Community Called Taizé*, pp142-3

⁴³ Santos, *A Community Called Taizé*, p140

Afb.3 http://commons.wikimedia.org/wiki/File:Taize-meal-new_cup.jpg

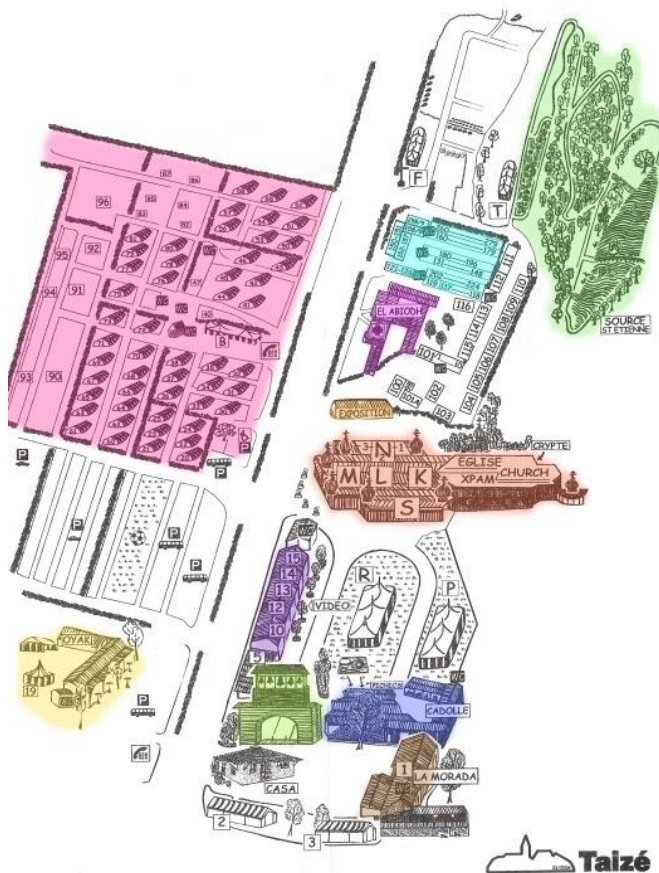
3.3 Het Terrein

Het terrein van Taizé is ongeveer 35 hectare groot.⁴⁴ Op dit stuk grond staan veel verschillende gebouwen met allemaal een eigen functie. In dit hoofdstuk geef ik een beschrijving van de plekken die het meest gebruikt worden door de pelgrims.⁴⁵

Casa – De ontvangst van bezoekers vindt plaats in Casa. Hier werkt een aantal jongeren samen met de broeders om hen welkom te heten en uitleg te geven over de gemeenschap.

Afb. 4 Taizé van bovenaf gezien

Afb. 5 Plattegrond

Punt R en P – De grote tenten R en P worden gebruikt door jongeren om in te eten, door gespreksgroepjes om bij elkaar te komen en als het heel druk is, worden ze ook gebruikt tijdens de vieringen.

La Morada – Als pelgrims waardevolle spullen bij zich hebben, kunnen ze deze in bewaring geven bij La Morada. Ook kan hier een afspraak gemaakt worden met een van de broeders. Achter La Morada is een grote tuin. Op zaterdag wordt hier de werkinstructie gegeven aan degenen die zondag helpen bij de ontvangst. De rest van de week wordt deze gebruikt door broeders om bijvoorbeeld een ontmoeting te hebben met een groep jongeren uit hun eigen land.

Room 10-15 – De ruimten 10 tot 15 worden gebruikt voor bijbelintroductions, workshops en kinderopvang tijdens de vieringen.

Afb. 6 Punt R op zondagmiddag

⁴⁴ Schatting met behulp van <http://www.freemaptools.com/area-calculator.htm>

⁴⁵ Zie Bijlage 1 voor een grote plattegrond.

Afb.4 Ansichtkaart uit Taizé

Afb.5 Afb. <http://taize-07.onkelolf.de/interaktive-karte/>

Afb. 6 Exposition, Verzoeningskerk, Room 10-15 en de klokkentoren

Exposition – In de exposition worden de producten verkocht die de broeders gemaakt hebben. Dit is de enige bron van inkomsten voor de broeders. Zij aanvaardden voor zichzelf geen enkele gift. Ook persoonlijke erfenissen worden niet aanvaard, maar door de gemeenschap aan heel arme mensen geschonken. Enkele voorbeelden van de producten die zij verkopen zijn geëmailleerde hangertjes, aardewerken servies, tekeningen, posters, cd's, dvd's, liedboekjes, boeken en ansichtkaarten.

El Abiodh – In El Abiodh is de ziekenboeg te vinden. Hier is altijd een verpleegkundige aanwezig voor degenen die plotseling ziek worden. Ook kunnen degenen met speciale diëten of voedselallergieën hier eten krijgen. Daarnaast slapen in dit gebouw de speciale gasten van de broeders, zoals hun familie.

Oyak – Tussen alle activiteiten door kan hier wat te drinken en te eten gekocht worden. Ook is er een winkeltje waar de hoogstnodige spullen als tandenborstels en batterijen te krijgen zijn. Oyak is geopend om 's avonds het geluid van de pelgrims te concentreren. Het is namelijk de bedoeling dat het na het avondgebed stil is op het terrein. Omdat niet iedereen meteen wil slapen, is er aan de rand van het terrein een speciale plek gekomen waar de pelgrims nog met elkaar kunnen kletsen en muziek kunnen maken. Daarnaast houden de broeders de grote fastfoodketens weg bij Taizé, doordat ze alles tegen kostprijs kunnen verkopen.

Afb. 7 Het oude dorpskerkje

De Verzoeningskerk – Drie keer per dag komen de pelgrims bij elkaar in de Verzoeningskerk. Hier kunnen ongeveer zesduizend mensen in. Aangezien broeder Roger in het begin geen grote gemeenschap voor ogen had, is deze kerk niet van de ene op de andere dag gebouwd.

In eerste instantie hielden de broeders hun driemaal daagse gebeden in een kapel op hun zolder. Toen zij daar door toenemende belangstelling uit waren gegroeid, hebben ze aan de autoriteiten gevraagd of zij het leegstaande dorpskerkje mochten gebruiken. Dit had wat voeten in aarde, maar uiteindelijk werd het kerkje met Pinksteren

Afb. 8 De Verzoeningskerk

1948 weer hersteld tot een plaats van dagelijks gebed.⁴⁶ Met Pasen 1949 hebben de eerste zeven broeders in dit kerkje de drie traditionele kloostergeloften afgelegd: een leven van celibaat, gemeenschappelijke goederen en onder de autoriteit van een prior.⁴⁷

Aan het einde van de jaren vijftig kwamen er meer belangstellenden naar Taizé dan er in het dorpskerkje pasten. De broeders waren vastberaden om iedereen te

blijven verwelkomen, dus werd er gezocht naar een manier waarop dat mogelijk was. Het idee ontstond om tijdens de zomermaanden een tent neer te zetten om bescherming te bieden tegen de zon en regen. Rond deze tijd werden de broeders benaderd door een Duitse organisatie van jonge Duitse christenen die tekenen van verzoening wilden brengen in door de oorlog getroffen gebieden. Zij boden aan om fondsen te werven en vrijwilligers te vinden om een nieuwe kerk te bouwen. Een van de broeders was architect en had voor zijn afstudeeropdracht een kerk ontworpen voor de gemeenschap. Zijn ontwerp is gebruikt voor de bouw van de Verzoeningskerk.⁴⁸ Op 6 augustus 1962 werd de nieuwe kerk gewijd als een plaats van verzoening en vrede op aarde.⁴⁹

In de aanloop naar Pasen 1971 kwamen de broeders weer voor een moeilijke beslissing te staan. Er hadden meer jongeren een verzoek ingediend om naar Taizé te komen dan er in de kerk pasten. Er waren twee mogelijkheden: de jongeren laten weten dat ze hen niet konden

Afb. 9 De Verzoeningskerk met tent

ontvangen of de achterkant van de kerk afbreken en daar een tent neerzetten zodat iedereen kon komen. Ondanks enige twijfel bij een aantal broeders werd gekozen voor de laatste optie.⁵⁰ Voor het gat in de muur werden rolluiken geplaatst, zodat iedere keer dat het nodig was de circustent weer achter de kerk geplaatst kon worden.⁵¹

Na de val van de muur in 1989 konden ook jongeren uit Oost-Europa naar Taizé reizen. Dit had een groot effect op de bezoekersaantallen. Die stegen naar 6000 pelgrims per week in de zomer en 100.000 per jaar. Om al deze jongeren te kunnen verwelkomen werd de Verzoeningskerk verder uitgebreid. Op het dak werden uivormige koepels geplaatst in de hoop dat oosters-orthodoxe pelgrims zich thuis zouden voelen.⁵²

Afb. 10 Uivormige koepel

⁴⁶ Santos, *A Community Called Taizé*, p62

Afb.6 Eigen foto

Afb. 7 Ansichtkaart uit Taizé

⁴⁷ Escaffit, *Histoire de Taizé*, p47-8

⁴⁸ Spink, *A Universal Heart*, pp75-8

⁴⁹ Santos, *A Community Called Taizé*, p67

⁵⁰ Santos, *A Community Called Taizé*, p70

⁵¹ Santos, *A Community Called Taizé*, p71

⁵² Santos, *A Community Called Taizé*, p74

Afb. 8 en 9 <http://latuilerie.blog.com/2010/04/03/the-church-in-taize-now-and-then/>

Afb. 10 Eigen foto

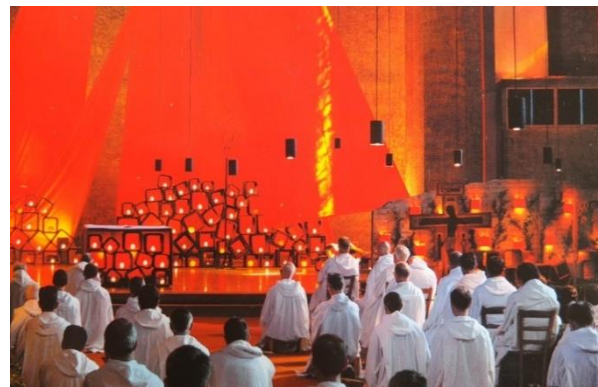

Afb. 11 De Verzoeningskerk

Het interieur van de kerk is, net als de buitenkant, eenvoudig. Op de vloer ligt vloerbedekking in een lichte kleur. Er zijn geen banken, zodat tijdens de drukke weken de pelgrims dicht op elkaar kunnen zitten om zoveel mogelijk mensen in de kerk te passen. In het oudste deel van de Verzoeningskerk zitten de broeders. Hun plaats is afgezet met heggen. Hoewel deze er pas sinds het begin van de jaren negentig staan, is er altijd al een subtiel onderscheid geweest tussen de broeders en hun gasten. Dit onderscheid is er niet om beide

groepen te splitsen, maar om de broeders een gevoel van identiteit als gemeenschap te laten behouden. Driemaal daags samen bidden is een onderdeel van hun geloften. Het is dus belangrijk dat er ruimte wordt vrijgemaakt om aan deze gelofte te voldoen. Daarnaast is het belangrijk dat de pelgrims kunnen zien dat de broeders samen bidden, omdat hun gezamenlijke aanwezigheid in het midden van de kerk een belangrijk symbool van hun leven samen is.⁵³

Het koor bevindt zich ook in het voorste deel van de kerk. Het meest opvallend zijn de blokken met kaarsjes erin en de grote oranje zeilen die tegen de achterwand hangen. De blokken zijn in de jaren zeventig in de kerk geplaatst ter vervanging van het oude altaar. Om de ruimte op te vullen, hebben de broeders overgebleven schoorsteenblokken van een bouwproject opgestapeld en in ieder blok een kaarsje gezet.⁵⁴ Tegelijkertijd met het altaar is ook de kroonluchter die erboven hing verwijderd. Om de ruimte tussen de vloer en het plafond op te vullen, heeft een van de broeders in de jaren tachtig oranje en rode stroken stof ontworpen die aan het plafond hingen. Volgens hem leken deze stroken hemel en aarde te verbinden. Tegenwoordig hangen er zeilen in het koor. De overgang van stroken naar zeilen heeft een praktische reden. De broeders besloten om de stroken stof mee te nemen naar de Europese ontmoetingen die ieder jaar tussen Kerst en Nieuwjaar plaatsvinden in een Europese stad. Maar de beheerders van de ruimten waar de ontmoetingen plaatsvonden, wilden dat de broeders zouden betalen voor ieder bevestigingspunt aan het plafond. Driehoeken hebben maar één bevestigingspunt en zijn daarom veel goedkoper. De beslissing om de stroken in tweeën te knippen was dus snel gemaakt. De huidige zeilen zijn niet allemaal driehoeken, maar hebben wel ongeveer die vorm. De vorm staat symbool voor de vlammen van de Heilige Geest en bootzeilen. Een van de broeders kan zich helemaal vinden in dat laatste, omdat volgens hem “de zeilen ons herinneren dat de kerk niet vooruit gaat door ons eigen roeien, maar door de adem van de Heilige Geest.”⁵⁵

Afb. 12 Het koor van de Verzoeningskerk

⁵³ Santos, *A Community Called Taizé*, pp37-8

⁵⁴ Santos, *A Community Called Taizé*, p35

⁵⁵ Santos, *A Community Called Taizé*, pp36-7

Afb. 11 <http://latuilerie.blog.com/2010/04/03/the-church-in-taize-now-and-then/>

Afb. 12 Ansichtkaart uit Taizé

Volgens Eliade wordt een heilige ruimte gekenmerkt door een breuk in de eentonigheid en vormeloosheid van een tot dan toe ongedifferentieerde ruimte. Deze breuk zorgt voor een ruimtelijke plaatsbepaling, vooral als er, zoals in de meeste gevallen, sprake is van de symboliek van het centrum. Het centrum is een *axis mundi*, een breuk in het ontwerp die een opening tussen kosmische lagen creëert. Door een horizontaal referentiepunt en een verticale as van communicatie wordt er een nieuwe wereld gecreëerd. Dit kan gezien worden als een herhaling van de oorspronkelijke schepping door God/de goden.⁵⁶ Het koor in de Verzoeningskerk zou als de hierboven genoemde breuk gezien kunnen worden. Zonder het koor zou de kerk een ongedifferentieerde ruimte zijn, maar doordat het koor aanwezig is, is het gebouw een kerk geworden. Ook zou het koor vergeleken kunnen worden met het centrum waar Eliade over spreekt. Hij noemt het centrum het kruispunt tussen hemel, aarde en onderwereld, een plek waar een opening is tussen kosmische lagen. De zeilen die in het koor aan het plafond hangen, zijn bedoeld om de verbinding tussen hemel en aarde aan te geven. Zo wordt de kosmologie materieel weergegeven.

Afb. 13 Plattegrond van de kerk

Knott schrijft in haar onderzoek "*The case of the left hand: The location of religion in an everyday text*" dat ruimte multidimensionaal is. Ieder deel van ruimte is de dynamische optelsom van de fysieke, sociale en mentale dimensies. Zij definieert vier eigenschappen van dynamische, sociale ruimten: de *configuratie*, oftewel de opbouw, van dimensies en het verzamelen van specifieke sociale momenten en mentale representaties, samen met *extensies*, *gelijktijdigheid* en *kracht*.⁵⁷ In de Verzoeningskerk zie ik de *configuratie* van dimensies terug in de inrichting van de kerk. Tijdens de vieringen is het een grote gebedsruimte, maar gedurende de rest van de dag is de ruimte opgedeeld in kleinere vertrekken waar verschillende activiteiten, zoals bijbelintroducties en zangles, plaatsvinden. De kerk wordt dus gebruikt voor verschillende activiteiten waarin horizontale en verticale communicatie in meer of mindere mate een rol spelen. Ook stelt Knott dat contemporaine ruimte wordt gevormd door synchrone relaties en diachrone extensies.⁵⁸ De verschillende activiteiten vinden niet dus op hetzelfde moment (synchroon) plaats, maar door de tijd heen (diachroon) wordt het gebouw wel steeds voor dezelfde activiteiten gebruikt.

Harold Turner stelt dat in alle religies alle soorten heilige plaatsen verdeeld kunnen worden in twee typen: de *domus dei*, het heiligdom, en de *domus ecclesiae*, de plaats van ontmoeting.⁵⁹ De Verzoeningskerk is een *domus ecclesiae*. Het is een plek waar de pelgrims en de broeders elkaar drie keer per dag ontmoeten. Wel is er, volgens Santos, ruimte gelaten voor God. In het koor is namelijk

⁵⁶ Eliade, Mircea, *Patterns in Comparative Religion*, New York: Meridian Books, 1963. In: Shiner, Larry E., *Sacred Space, Profane Space, Human Space*, Journal of the American Academy of Religion, 12/1972, Vol. 40, No. 4, p426

⁵⁷ Knott, Kim, *The case of the left hand: The location of religion in an everyday text*. In Arweck, E., Collins, P., editors, *Reading religion in text and context: reflections of faith and practice in religious materials*. Aldershot: Ashgate. 2006, p171

⁵⁸ Knott, *The Case of the Left Hand*, p171

⁵⁹ Turner, Harold, *From Temple to Meeting House. The Phenomenology and Theology of Places of Worship*. Religion and Society 16, The Hague, Paris, New York: Mouton Publishers, 1979, pp11-12. In: Smit, Regien, *The Church Building: A Sanctuary or a Consecrated Place? Conflicting Views between Angolan Pentecostals and European Presbyterians*, African Diaspora 2(2), 2009, p191

Afb. 13 Eigen foto

niet één ding dat de aandacht naar zich toetrekt.⁶⁰ Dit sluit aan bij het onderzoek van Leach. In zijn onderzoek *“The Gatekeepers of Heaven. Anthropological Aspects of Grandiose Architecture”* vraagt hij zich af of de sculpturen op de tempels in het tempelcomplex in Khajuraho in India als groep meer betekenen dan ieder figuur op zich. Hoe zit het met de “religieuze context”? Dit vraagstuk trekt hij door naar de middeleeuwse kerkarchitectuur. De kunsthistoricus wordt geleerd om naar ieder afzonderlijk onderdeel te kijken, maar volgens Leach is dat niet hoe de ontwerper het bedoeld heeft. Het grote geheel brengt de boodschap, oftewel: *“the jumble is the message”*. Hiermee bedoelt hij dat het niet om ieder afzonderlijk onderdeel gaat, maar dat alle onderdelen samen gezien moeten worden om de boodschap te begrijpen. Ik denk dat deze theorie doorgetrokken kan worden naar het ontwerp van het koor in de Verzoeningskerk. Ook daar geven alle verschillende onderdelen – het kruis, de iconen, de zeilen en de blokken – samen de boodschap. Ieder voorwerp op zich heeft ook een eigen boodschap, maar het geheel laat zien dat er ruimte is voor God.⁶¹ Het is een open ruimte vanwaar de pelgrims kunnen bidden.⁶²

Volgens Abraham Kuypers moest het aardse kerkgebouw een ontmoetingsplek zijn dat in staat is om de verzamelde harten naar de hemel te leiden. Het is dus heel belangrijk dat het gebouw *“word centered”* is. Iedereen zou, ongeacht zijn of haar plek in de kerk het woord moeten kunnen horen.⁶³ De kathedraal met daarop de Bijbel staat in Taizé midden in de kerk. Tijdens de schriftlezing is iedereen die tussen de kathedraal en het koor zit, omgedraaid. Alle aanwezigen zitten met hun gezicht richting de plek waar het Woord vandaan komt. De gedachte hierachter is dat zij op deze manier openstaan voor wat er uit de Bijbel gelezen wordt.

In *The Production of Space* daagt Lefebvre zijn lezer uit om een ruimte niet op de eerste indruk te beoordelen, vanwege de vele lagen die een ruimte kan hebben en het onvermogen van de ruimte om dit in een keer te laten zien. Maar hierbij moet, volgens Lefebvre, wel in gedachte worden gehouden dat een ruimte niet gemaakt is om gelezen te worden, maar om in geleefd te worden.⁶⁴ In het verlengde hiervan schrijft Knott dat het erkennen en het verbinden met de multidimensionale aard van een ruimte en de daarbij behorende eigenschappen en veranderlijkheid zorgt voor een connectie met de historische, sociale en culturele processen die de betreffende ruimte vormen en met de overtuiging, waarden en idealen van de makers en de gebruikers. Hoewel sommige weergaven van ruimte bedoeld kunnen zijn om gelezen of geïnterpreteerd te worden, is dit voor de meeste ruimten niet hun enige doel. In het algemeen zijn ruimten en hun weergaven in de eerste plaats bedoeld om in te leven. Volgens Knott is het lezen ervan wat we doen nadat we de ruimte gebruikt hebben en we willen reflecteren op de betekenis ervan.⁶⁵ Ik denk dat dit door te trekken is naar het terrein van de gemeenschap van Taizé. Vanaf het begin is de aanpak van de broeders pragmatisch geweest. Er is op veel plaatsen symboliek terug te vinden, maar het belangrijkste is dat er voldoende leefruimte is voor een ieder die wil komen. Het terrein is een mooie afspiegeling van de groei van de gemeenschap en de veelvoud aan tradities die zij in zich heeft opgenomen.

⁶⁰ Santos, *A Community Called Taizé*, p158

⁶¹ Leach, Edmund, *The Gatekeepers of Heaven. Anthropological Aspects of Grandiose Architecture*. The Journal of Anthropological Research, 1983, 39(3), pp48-250

⁶² Santos, *A Community Called Taizé*, p138

⁶³ Kuypers, Abraham, *Onze Eeredienst*. Kampen: Kok, 1911, p.111. In: Smit, *The Church Building*, p192

⁶⁴ Lefebvre, Henri, *The Production of Space*, Oxford: Blackwell, 1991, p143. In Knott, Kim, *The case of the left hand: The location of religion in an everyday text*. In Arweck, E., Collins, P., editors, *Reading religion in text and context : reflections of faith and practice in religious materials*. Aldershot: Ashgate. 2006, pp169-184.

⁶⁵ Knott, *The Case of the Left Hand*, pp180-1

3.4 Deelconclusie 2

In dit hoofdstuk heb ik beschreven hoe de gemeenschap van Taizé zich door de jaren heen ontwikkeld heeft. Het oorspronkelijke idee van broeder Roger was een kleine gemeenschap van twaalf broeders, maar de gemeenschap van broeders blijft groeien en ieder jaar ontvangen zij ongeveer honderdduizend jongeren van over de hele wereld.

In hoofdstuk twee heb ik uiteengezet wat jongeren verwachten met betrekking tot religie. Een aantal van deze punten is terug te zien in dit hoofdstuk.

- De gemeenschap van Taizé is voor de pelgrims een 'vloeibare' gemeenschap. De broeders hebben het weekprogramma zo ingericht, dat deze van zondag tot zondag loopt, maar het is ook toegestaan om op een andere dag te komen en/of te vertrekken. Daarnaast is het ook goed om korter of langer dan een week te blijven. Op deze manier bepalen de pelgrims zelf wanneer zij onderdeel worden van de gemeenschap en wanneer zij deze weer verlaten.
- Tijdens hun verblijf in Taizé krijgen de pelgrims de kans om mensen van verschillende nationaliteiten te ontmoeten. Doordat zij worden ingedeeld in kleine deelgroepjes is het mogelijk om een aantal mensen op persoonlijk niveau te leren kennen. Vaak bestaan deze deelgroepjes uit mensen van een aantal verschillende nationaliteiten en van verschillende (christelijke) religieuze stromingen. Bij het indelen van de groepjes wordt hier niet naar gekeken, omdat dit niet belangrijk is. Dit sluit aan bij de religieuze tolerantie, interesse in religieuze diversiteit en interesse in de mensen van een gemeenschap.
- De broeders verkondigen geen vaststaande geloofsopvattingen en claimen niet dat zij de waarheid in pacht hebben. In de bijbelintroducties zeggen ze niet te veel over de Bijbelteksten en daarbij geven ze uitdrukkelijk aan dat dat slechts een van de vele manieren is om er naar te kijken. De broeders laten veel ruimte voor een eigen zoektocht naar wat een tekst voor de pelgrims kan betekenen.
- De pelgrims kunnen zich dienstbaar maken tijdens hun verblijf in de gemeenschap. Allereerst natuurlijk door bij aankomst een bijdrage naar draagkracht te leveren, zodat pelgrims uit armere landen ook naar Taizé kunnen komen. Maar vooral ook door tijdens hun verblijf een van de vele soorten werk op te pakken. Deze verantwoordelijkheid zorgt er ook voor dat de jongeren geen consument zijn, maar echt onderdeel uitmaken van de gemeenschap.

Er is nog een punt in dit hoofdstuk die niet direct naar voren komen uit hoofdstuk twee, maar ik denk wel dat zij meespelen in de aantrekkingskracht van de gemeenschap.

- Ik denk dat de gemeenschap zo enorm heeft kunnen groeien in de afgelopen zestig jaar, omdat de broeders nooit hebben gezegd dat mensen niet welkom waren. Iedere keer dat zij meer bezoekers kregen dan waar zij plaats voor hadden, kozen zij ervoor om een aanpassing te doen in plaats van mensen af te wijzen. Het lijkt erop dat gastvrijheid een van de belangrijkste punten is voor de gemeenschap.

4 Gebedsvieringen

Dit hoofdstuk gaat over de gebedsvieringen in Taizé. Het gemeenschappelijke leven draait om deze vieringen. Drie keer per dag stopt het werk en komen de broeders en de pelgrims samen in de Verzoeningskerk om te bidden, te zingen en stil te zijn. In de eerste paragraaf beschrijf ik hoe de vieringen zijn opgebouwd en wat er na de vieringen gebeurt. Paragraaf twee gaat over de ontwikkeling van de liturgie en de muziek die zo kenmerkend zijn voor Taizé. Paragraaf drie gaat over stilte. Tijdens iedere viering is er een stilte van ongeveer acht minuten. In deze paragraaf beschrijf ik een aantal theorieën over stilte. De vierde paragraaf gaat over het gebruik van iconen in de gemeenschap. Ook geef ik een beschrijving van twee van de iconen die in Taizé aanwezig zijn. Ook dit hoofdstuk sluit ik af met een conclusie waarin ik een deelantwoord geef op mijn hoofdvraag.

4.1 De gebedsvieringen

“The exchange with God becomes real for us in prayer: by his Holy Spirit, God comes to dwell within us. By his word and by the sacraments, Christ gives himself to us. In return, we can surrender everything to him.” – Broeder Aloïs⁶⁶

De vieringen in Taizé worden *common prayer* genoemd. Broeder Jean-Marie schrijft in een artikel in het tijdschrift *Christian Century* dat de aanduiding *getijdengebed* niet wordt gebruikt, omdat het de suggestie wekt dat het gebed een verplichting is. Dat is niet hoe de broeders van Taizé gebed ervaren in hun leven. Iedere broeder probeert tijd te maken voor persoonlijk gebed, maar bidden in de kerk brengt iedereen samen.⁶⁷

Volgens broeder Jean-Marie bestaat er niet zoiets als het *Taizé-model* voor de vieringen. Er zijn wel bepaalde elementen die heel belangrijk zijn, maar de vorm moet zich aanpassen aan de behoeften van de mensen. Hij schrijft: *“Prayer is meditative. It’s scriptural. It’s Christocentric. It’s prayer in the Spirit. It’s Trinitarian. It’s God-centered.”* Tegelijkertijd kan de structuur van de vieringen een houvast zijn: psalmen aan het begin, schriftlezing, gebedsintenties, het Onze Vader en een zegening. Dit is een traditionele structuur die gebaseerd is op het oude Christelijke getijdengebed.

Twee fundamentele onderdelen van het gebed zijn zingen en stilte. Het is niet dat de broeders gesproken gebeden onbelangrijk vinden, maar het gesproken woord kan nogal cerebraal zijn, van het hoofd alleen. Volgens broeder Jean-Marie is er een volheid in gezongen gebed, een element van totaliteit.⁶⁸

4.1.1 Opbouw van de gebedsvieringen

De vieringen in Taizé beginnen met twee of drie lofliederen. Het is vaak een uitdaging voor de broeders om de liederen voor het begin van de viering uit te kiezen, omdat ze met een aantal variabelen rekening moeten houden. Voor het ochtendgebed kiezen ze vaak liederen in een lagere toonhoogte, omdat iedereen nog wakker moet worden. ’s Middags kiezen ze juist vrolijkere liederen. In ieder geval moet de volgorde ervoor zorgen dat de pelgrims worden voorbereid op de schriftlezing.⁶⁹

⁶⁶ Brother Alois, *Letter from Cochabamba*, 2008 - http://www.taize.fr/en_rubrique12.html - geraadpleegd op 19/5/2013

⁶⁷ Brother Jean-Marie, *Singing and Silence, Prayer at Taizé*, *Christian Century*, 21/03/2001, Vol. 118 Issue 10, p16

⁶⁸ Brother Jean-Marie, *Singing and Silence*, p17

⁶⁹ Santos, *A Community Called Taizé*, p111

De schriftlezing in de ochtend en de avond zijn de enige momenten waarop alle aanwezigen naar het midden van de kerk gericht zijn. Hiervoor moeten de mensen in de voorste helft van de kerk zich omdraaien. Om tijd te besparen in de korte middagdiensten, wordt de lezing niet vanaf de kathedraal gedaan, maar vanaf de plaats waar de betreffende broeder zit. Er wordt een leesrooster aangehouden dat ervoor zorgt dat de broeders in twee jaar tijd de hele Bijbel lezen.⁷⁰ In drukke perioden wijken ze van het schema af en worden er teksten gelezen die over verbondenheid gaan. Door de schriftlezing kort te houden, krijgen de jongeren de mogelijkheid om na te denken over het belang van de tekst voor hun eigen leven.⁷¹ De schriftlezing wordt in het Frans en het Engels gehouden en vervolgens wordt het belangrijkste vers in een aantal andere talen voorgelezen. De keuze voor de verschillende talen hangt af van de mensen die die week aanwezig zijn.

Na de schriftlezing worden een aantal liederen gezongen en dan is het tijd voor de stilte. Hoe lang de stilte duurt, wordt bepaald door de prior. Omdat het een weloverwogen beslissing is om de stilte te beëindigen, kan dit variëren van zes tot twaalf minuten. Als de stilte is afgelopen, drukt de prior op een knopje dat de broeder die op het keyboard speelt, laat weten dat hij met het volgende lied moet beginnen.⁷² De stilte is voor velen een mogelijkheid om tot rust te komen. Deze periode is bedoeld om de pelgrims te laten zijn in de meest existentiële betekenis van het woord. Het is een mogelijkheid om God te ontmoeten.⁷³

Na de stilte worden de voorbeden gezongen. Deze gebeden voor de nood in de wereld worden in meerdere talen gezongen. Iedere bede wordt door de aanwezigen afgesloten met een Kyrie.

In de ochtendgebeden wordt de eucharistie gevierd. Na een aantal gebeden en een gezongen "Onze Vader" kunnen de pelgrims de eucharistie ontvangen. De broeders staan op verschillende plekken in de kerk om de hostie en de wijn te delen. Degenen die de voorkeur geven aan de protestantse variant, kunnen rechts voorin de kerk bij de icoon van het kruis terecht. Ook staan er jongeren op verschillende plaatsen in de kerk met een mandje met gezegend brood. Dit is voor hen die om wat voor reden dan ook niet deel kunnen nemen aan de eucharistie.

Aan het eind van de dienst worden er nog een aantal liederen gezongen. 's Ochtends en 's avonds zijn dit er twee of drie en 's middags zijn dit er één of twee. Tot slot leidt de prior de broeders de kerk uit.

4.1.2 Na de gebedsvieringen

's Ochtends en 's middags gaan de pelgrims gelijk na afloop van de viering de kerk uit, omdat deze vieringen gevolgd worden door het ontbijt en de lunch. 's Avonds is dit heel anders. Na het avondgebed volgt de gebedswake. De icoon van het kruis wordt midden in de kerk gezet, zodat er voor het kruis gebeden kan worden. Tegelijkertijd staan er broeders op verschillende plekken in de kerk om de gelegenheid te bieden met hen te praten of om te biechten. Hier wordt door de pelgrims veel gebruik van gemaakt. Een van de broeders blijft om op het keyboard te spelen. Doordat er geen vaste eindtijd is, kan de tekst van een lied vaker herhaald worden. Op een gegeven moment gaan alle broeders terug naar hun huis. Vaak blijft er dan nog een kleine groep mensen in de kerk om te zingen en te bidden.

⁷⁰ Santos, *A Community Called Taizé*, p112

⁷¹ Santos, *A Community Called Taizé*, p113

⁷² Santos, *A Community Called Taizé*, p116

⁷³ Santos, *A Community Called Taizé*, p117

Donderdagavond is er tussen de viering en de wake een ontmoeting met broeder Aloïs, de prior van Taizé. Hij geeft dan een toespraak in het Frans, die in alle aanwezige talen wordt vertaald. De hele kerk is dan ingedeeld op taal, zodat alle vertalingen tegelijkertijd kunnen worden gegeven. In de zomer van 2012 sprak hij over verzoening.

Vrijdagavond is het gebed rond het kruis. In plaats van het kruis in het midden van de kerk neer te zetten, wordt het kruis op de grond gelegd om de kruisiging van Christus te

Afb. 14 Gebed rond het kruis

herdenken. Eerst bidden de broeders in een kring rondom het kruis en daarna krijgen de pelgrims de gelegenheid om bij het kruis te bidden. Zij gaan in processie op hun knieën richting het kruis en wachten totdat het hun beurt is. Doordat het kruis plat op de grond ligt, kunnen zij tijdens het bidden hun voorhoofd op het kruis leggen om zo hun zorgen letterlijk bij Christus neer te leggen.

Het idee om iedere vrijdag in ieder land rond het kruis te bidden om zo samen te zijn met de opgestane Christus die lijdt voor mensen in nood over de hele wereld is afkomstig van jongeren uit Oost-Europa. In juli 1978 bezocht broeder Roger Russisch Orthodoxe kerken in Moskou. Tijdens dit bezoek kreeg hij een richtlijn om het gebed rond het kruis vorm te geven:

“Friday evening pray alone or with others around the cross in communion particularly with persecuted Christians and prisoners of conscience throughout the world. On the wood of the cross, laid flat on the floor, you can place your forehead as a sign that you commit all that weighs you down to Christ, who is in agony with mankind until the end of time. Saturday evening, anticipate the resurrection by a festival of the light of Christ, with the reading of the gospel of the resurrection and a prayer of vigil, which may last until the following morning. On Sunday, celebrate in a spirit of festival the risen Lord recognized in Scripture and in the breaking of bread, the Eucharist.”⁷⁴

Deze richtlijn wordt in Taizé vrij precies nageleefd. Op vrijdagavond wordt dus het gebed rond het kruis gehouden en op zaterdagavond is de paaswake of lichtjesviering. Deze avond krijgen alle pelgrims bij binnenkomst in de kerk een kaarsje dat vlak voor de evangelielezing wordt aangestoken. Het branden van kaarsen is een symbool voor de opgestane Christus en werd al door de eerste christenen gebruikt.⁷⁵ Tijdens zomerweken wordt de kerk verlicht door ongeveer zesduizend kaarsjes. Deze avond wordt niet het kruis, maar de icoon van de wederopstanding in het midden van de kerk geplaatst. De week wordt afgesloten met een eucharistieviering op zondagochtend.

4.2 Liturgie en muziek

De door pelgrims meest genoemde reden voor hun aanwezigheid in Taizé is de kracht van het gebed. De intensiteit raakt zelfs de broeders die na een tijd van afwezigheid weer terug zijn in de gemeenschap.⁷⁶ Maar de vieringen die mensen over de hele wereld met Taizé associëren, bestaan pas sinds het midden van de jaren zeventig.⁷⁷

⁷⁴ Spink, *A Universal Heart*, pp136-7

⁷⁵ Broeder James, bijbelintroduction 4 augustus 2012

⁷⁶ Spink, *A Universal Heart*, p156

⁷⁷ Santos, *A Community Called Taizé*, p104

Afb. 14 Ansichtkaart uit Taizé

Toen broeder Roger naar Taizé verhuisde, zonderde hij zich drie keer per dag af om te bidden. Hij wilde zijn geloof namelijk niet opdringen aan de vluchtelingen die bij hem verbleven. Ook in Zwitserland baden de eerste vier broeders drie keer per dag. In het begin van de jaren '50 stuurde broeder Roger aan op een meer formele liturgie. Deze was volledig in het Frans en volgde een eenvoudig patroon: lofliederen, schriftlezing, responsie, stilte, voorbeden, avondmaal, lofliederen. Met uitzondering van de Schriftlezing, de periode van stilte en het avondmaal was de hele liturgie gezongen. Deze structuur kan, zij het in een vereenvoudigde vorm, nog steeds teruggevonden worden in de huidige liturgie.⁷⁸

Naarmate er meer broeders uit andere landen zich bij hen voegden, wilde broeder Roger dat de liturgie een weerspiegeling zou zijn van het multiculturele karakter van de gemeenschap. Daarom werd er vanaf het eind van de jaren '50 muziek van andere tradities in de liturgie gebruikt.⁷⁹ En vanaf het eind van de jaren '60 werden ook de Schriftlezingen in andere talen gelezen.⁸⁰

4.2.1 Muziek

De muziek is een van de belangrijkste kenmerken van Taizé. De gezongen gebeden bestaan uit een paar regels, meestal één of twee, die steeds weer herhaald worden. Maar de liederen bestaan, net als de liturgie, pas sinds de jaren '70. De canons waren niet bedoeld om meer pelgrims aan te trekken, maar om degenen die al kwamen meer te betrekken in de vieringen.

Sinds 1957 verwelkomt de gemeenschap van Taizé steeds meer jongeren.⁸¹ De broeders realiseren zich dat niet al hun gasten de Franse taal spreken. Daarom zijn zij op zoek gegaan naar een vorm van vieren waarin mensen van verschillende afkomst en denominaties kunnen deelnemen.⁸² Een van de broeders had gehoord van een Benedictijns klooster net buiten Barcelona dat al eeuwenlang canons gebruikte om pelgrims te verwelkomen.⁸³ Sinds de negende eeuw woonden er al kluizenaars op de Montserrat. Het klooster van Santa Maria de Montserrat is in de elfde eeuw voortgekomen uit een van de onderkomens van deze kluizenaars. Pelgrims trokken naar deze plek vanwege hun geloof in de wonderlijke krachten van het zwarte beeld van de Maagd Maria. De canons van dit klooster zijn tussen 1396 en 1399 opgetekend in het *Llibre Vermell de Montserrat*.⁸⁴

Het idee van een canon die niet in een specifieke nationale taal geschreven was, was aantrekkelijk, omdat het iedereen bij de vieringen kon betrekken. Daarnaast heeft de mengeling van universaliteit en eenvoud in een herhaaldelijk gezongen gebed grote weerklank in de kloosterlijke traditie en het leek toegankelijk te zijn voor pelgrims uit verschillende landen.⁸⁵

Op een avond in 1976 bleven broeder Roger en een aantal andere broeders met de jongeren in de kerk voor de gebedswake. *Ubi Caritas*, een van de eerste canons van de gemeenschap, werd ingezet en steeds weer herhaald. Uiteindelijk werd het gebed twintig minuten lang gezongen, omdat er zo weinig beschikbaar was om te zingen.⁸⁶ Er waren duidelijk meer liederen nodig. Jaques Berthier, een oude vriend van de broeders, werd gevraagd om hen te helpen bij het schrijven en componeren van

⁷⁸ Santos, *A Community Called Taizé*, p105

⁷⁹ Santos, *A Community Called Taizé*, p105

⁸⁰ Santos, *A Community Called Taizé*, p106

⁸¹ Brother Roger, *The Sources of Taizé*, p80

⁸² Spink, *A Universal Heart*, p156

⁸³ Santos, *A Community Called Taizé*, p107

⁸⁴ <http://www.amaranthpublishing.com/LlibreVermell.htm> geraadpleegd op 20/03/2014

⁸⁵ Santos, *A Community Called Taizé*, p107

⁸⁶ Een broeder in: Santos, *A Community Called Taizé*, p108

de muziek. Meer dan 90 procent van de Taizé liederen zijn gebaseerd op Bijbelteksten en de rest is afkomstig van geloofsbelijdenissen.⁸⁷

Er wordt nog steeds nieuwe muziek geschreven door de broeders. Deze worden eerst getest in de zangles. Als dan blijkt dat er nog iets niet helemaal goed is, laten ze het lied op verschillende manieren zingen totdat het naar hun idee wel klopt. Daarna wordt het in de kerk gezongen en na een paar maanden wordt besloten of het lied wordt opgenomen in het vaste repertoire.

10 Laudate Dominum

♪ Sing, praise and bless the Lord. Sing, praise and bless the Lord. Peo-ple! Na-tions! Al-le-lu-ia! / **Kiit-tä-kää Ju-ma-laa**, kiit-tä-kää Ju-ma-laa, kaik-ki kan-sat hal-le-lu-ja! / **Gie-do-kit Vieš-pa-čiu!**, gie-do-kit Vieš-pa-čiu!, vi-sos tau-tos, a-le-liu-ja! / **Сла-ви-те Гос-по-да** Сла-ви-те Гос-по-да Все на-ро-ди, а-ли-лу-я. / **Vegsömum Drottin Guð**, Vegsömum Drottin Guð, allar þjóðir, hallelúja!

(Louez le Seigneur, tous les peuples. / Lobt den Herrn, alle Völker. / Alabad al Señor pueblos todos. / Lodate il Signore tutte le genti. / Wychwalajcie Pana, wszystkie narody. / Восславьте Господа все народы. Аллилуйя! Ps 117, 1)

Afb. 15 Een van de liederen van de gemeenschap. Tussen de noten staat de tekst die gezongen wordt, achter het enkele nootje staan vertalingen waarin het lied ook gezongen kan worden en helemaal onderaan tussen de haakjes staan vertalingen die niet gezongen worden, maar bedoeld zijn voor een beter begrip van de tekst. Ook is daar te lezen waar de tekst vandaan komt. In dit geval dus Psalm 117, vers 1.

Zoals te zien is op bovenstaande afbeelding (afb. 14) zijn de liederen van Taizé erg kort. De liederen bestaan uit een of twee regels die gedurende enkele minuten steeds weer herhaald worden. In het liedboek van Taizé, dat ieder jaar herzien wordt, staan ongeveer 150 liederen. Iedere week wordt er door de broeders een selectie van liederen gemaakt die die week gezongen worden. Zo worden de gekozen liederen gedurende de week vaker gezongen. Het voordeel hiervan is dat de pelgrims in de loop van de week steeds minder hoeven na te denken over de woorden die zij zingen en meer bezig zijn met de betekenis ervan. Miranda Klaver beschrijft dit ook in haar onderzoek naar bekering in een evangelische kerk en in een pinkstergemeente in Nederland. Zij schrijft dat sommige nieuwkomers het gevoel hadden dat zij niet volledig konden deelnemen, omdat zij de melodieën en de woorden van de liederen nog moesten leren. Maar als een lied eenmaal aangeleerd is, is degene die zingt zich vaak niet meer bewust van het feit dat hij zingt. Klaver schrijft dat het kennen van een lied, maar vergeten dat er gezongen wordt in de context van een viering juist een paradoxale noodzakelijkheid is om volledig op te kunnen gaan in het zingen. Door het proces van het aanleren van de liederen wordt de gelovige veranderd en doordat hij de muziek nu kent, wordt het mogelijk om open te staan voor nieuwe ervaringen.⁸⁸

De muziek is niet voor iedereen die voor het eerst in Taizé komt helemaal nieuw meer. Over de jaren zijn de liederen van de gemeenschap over de hele wereld verspreid en zij worden tijdens kerkdiensten of speciale vieringen in de stijl van Taizé gebruikt. Degenen die de muziek al kennen hoeven dus niet meer door het hele proces van leren te gaan, hooguit moeten zij wennen aan een andere taal waarin het lied in de gemeenschap gezongen wordt. Omdat zij al bekend zijn met de

⁸⁷ Santos, *A Community Called Taizé*, p109

⁸⁸ Klaver, Miranda, *This is My Desire. A Semiotic Perspective in Conversion in an Evangelical Seeker Church and a Pentecostal Church in the Netherlands*, Pallas Publications, Amsterdam University Press 2011, p202

Afb. 15 Eigen foto

muziek en waarschijnlijk ook andere elementen uit de gebedsvieringen, zoals de stilte, is de eerste viering die zij meemaken in de gemeenschap niet een volledig nieuwe ervaring. Hetzelfde geldt voor mensen die al vaker in de gemeenschap zijn geweest. Klaver beschrijft dit ook in haar onderzoek. Een aantal mensen die al voor langere tijd naar dezelfde evangelische kerk kwamen, vonden het vanwege de vaste structuur van de diensten lastig om hetzelfde gevoel op te roepen als de eerste paar keer dat zij in deze kerk kwamen.⁸⁹ Zelf herken ik dit ook en in gesprekken met anderen die vaker naar Taizé gaan, kwam dit ook naar voren. Iedere keer dat ik naar de gemeenschap ga, merk ik dat het minder indruk op me maakt. Ik vind het nog steeds fijn om er te zijn, maar het roept niet meer zoveel bij me op als de eerste keer dat ik er was. Dit zou heel goed te maken kunnen hebben met het idee dat Klaver in haar onderzoek beschrijft dat een esthetisch element dat een emotionele reactie kan oproepen zijn effect kan verliezen doordat het na verloop van tijd routinematig kan worden.⁹⁰

4.2.2 Liturgie

In 1978 bestond de liturgie uit twee delen: de Franstalige liturgie en de wake met de nieuwe liederen. Het tweede deel duurde ergens tussen dertig minuten en anderhalf uur. In het begin van de jaren '80 wilde broeder Roger een manier vinden om de twee delen te integreren zodat de pelgrims beter konden participeren in de liturgische vieringen van de gemeenschap. De belangrijkste vraag in dit proces was: "Wat helpt de gemeenschap om samen te bidden?". De broeders hebben een balans kunnen vinden tussen de elementen uit de Franstalige liturgie en de nieuwe liederen. Het lijkt alsof de liederen de oude liturgie volledig vervangen hebben, maar dat is niet het geval. De structuur van de gebeden is nog steeds hetzelfde en een aantal onderdelen zijn nog helemaal hetzelfde. Het is beter om te zeggen dat de liturgie vereenvoudigd is en meer toegankelijk is gemaakt.⁹¹

4.3 Stilte

De stilte is een ander belangrijk kenmerk van Taizé. Volgens broeder Jean-Marie is het zelfs onmogelijk om een viering in Taizé voor te stellen zonder de lange periode van stilte in het midden.⁹² Dat is goed in te denken, want de vieringen in Taizé hebben altijd een periode van stilte gekend. Toen broeder Roger net naar Taizé was verhuisd, zonderde hij zich al drie keer per dag af om te bidden. Broeder Jean-Marie schrijft over stilte: "*It's a time of listening, a time to leave things before God, a time to be before God, to have one's soul open for God.*"⁹³

Woordenboekdefinities van stilte hebben vaak betrekking op het ontbreken van geluid en/of beweging. De *Encyclopedia of Religion* beschrijft het echter als een van de essentiële elementen van alle religies.⁹⁴ Toch is het voor veel mensen moeilijk om een lange tijd stil te zijn. Ook in Taizé. Vooral aan het begin van de week maken veel mensen geluid tijdens de periode van stilte. Bijvoorbeeld door met papier te ritselen, steeds gaan verzitten of door te kuchen. Volgens Berryman heeft dit te maken met het "logocentrisme" dat in het westen overheerst. De nadruk ligt op het gesproken woord. Hij denkt dat stilte een tegengif kan zijn voor de eeuwige stroom aan woorden.⁹⁵ Esaki is het hier in grote lijnen mee eens. Hij stelt dat mensen in plaats van open te staan voor stilte, het moment vullen

⁸⁹ Klaver, *This is My Desire*, p202

⁹⁰ Klaver, *This is My Desire*, p202

⁹¹ Santos, *A Community Called Taizé*, p110

⁹² Brother Jean-Marie, *Singing and Silence*, p17

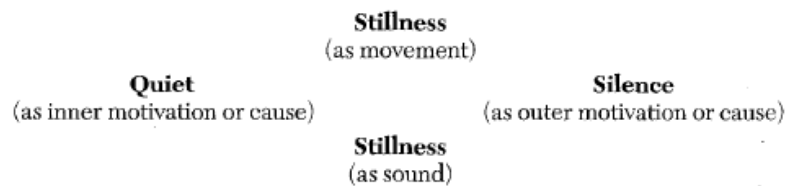
⁹³ Brother Jean-Marie, *Singing and Silence*, p17

⁹⁴ Berryman, Jerome W., *Silence Is Stranger Than It Used to Be: Teaching Silence and the Future of Humankind*, Religious education, 1999, Volume: 94(3), p257

⁹⁵ Berryman, *Silence Is Stranger Than It Used to Be*, p258

met geluid, omdat ze niet aan stilte gewend zijn. Maar, schrijft hij, stilte is noodzakelijk om het geluid begrijpelijk te maken.⁹⁶ Ik denk dat dit ook het geval is in Taizé. Voor mij, en waarschijnlijk ook voor anderen, is de stilte een mooie gelegenheid om de schriftlezing te overdenken of om alles wat er die dag gebeurd is te laten bezinken. Zonder die momenten van stilte, zou de stroom van nieuwe informatie, muziek, Bijbelteksten en gesprekken maar doorgaan.

Berryman laat met behulp van een schema zien welke verschillende soorten van stilte er zijn. Hij maakt op de horizontale as onderscheid tussen stilte als innerlijke motivatie en stilte als motivatie van buitenaf. Op de verticale as is het verschil te zien tussen het verstillen van het lichaam om de

geest rustig te krijgen en het rustig maken van de geest om het lichaam stil te krijgen.⁹⁷ Ik denk dat dit schema ook van toepassing is op de stilte in Taizé. In het

begin van de week is er sprake van *silence*. De mensen zijn dan stil, omdat dat van hen verwacht wordt. Doordat ze zo stil mogelijk proberen te doen, *stillness as movement*, maken ze onbedoeld veel geluid. In de loop van de week raken de pelgrims steeds meer gewend aan het ritme van de gemeenschap en komt de motivatie om stil te zijn steeds meer van binnenuit. In het schema verschuift het dus meer naar *quiet*. Doordat de motivatie om stil te zijn nu uit henzelf komt, worden de mensen ook stiller. Uiteindelijk verschuift het schema dus van *silence* en *stillness as movement* naar *quiet* en *stillness as sound*. Gardner stelt dat in het geval van creatieve doorbraken, deze sneller plaatsvinden op het moment dat mensen zich meer op hun gemak voelen.⁹⁸ Ik denk dat dit ook geldt voor stil durven zijn. In het begin van de week is alles nog nieuw en zijn de mensen in de kerk nog onbekenden. In de loop van de week leren de pelgrims elkaar kennen tijdens de Bijbelintroducties en het werk. Hierdoor voelen ze zich meer op hun gemak en het is dan makkelijker om echt stil te kunnen zijn.

Santos vergelijkt de periode van stilte met een bungyjump. In eerste instantie is het eng en lijkt het eindeloos te duren, maar naarmate de week vordert, laten mensen hun angst voor de stilte los.⁹⁹ Dat is volgens hem het moment dat de pelgrims God kunnen ontmoeten in de stilte. Voor de broeders is dat een belangrijk element, omdat veel mensen de vrijheid die God geeft niet zo ervaren en veel jongeren naar de kerk gaan als een verplichting zien in plaats van een vrije keuze.¹⁰⁰ Maar het is niet zo dat de broeders verwachten dat de pelgrims een existentiële ontmoeting hebben. Ze hebben helemaal geen verwachtingen over wat er tijdens de stilte gebeurd. Voor hen is precies dit gebrek aan verwachting het meest kenmerkend voor het moment van stilte. De broeders hopen dat de pelgrims de vrijheid ervaren om God of de Schrift te ontmoeten op hun eigen manier.¹⁰¹ *"Silence is about to open your windows and allow the Holy Spirit to blow through."*¹⁰²

⁹⁶ Esaki, Brett, *Desperately Seeking Silence: Youth Culture's Unspoken Need*, Cross Currents. Fall2007, Vol. 57 Issue 3, pp381-2

⁹⁷ Berryman, *Silence Is Stranger Than It Used to Be*, p263

⁹⁸ Berryman, *Silence Is Stranger Than It Used to Be*, p269

⁹⁹ Santos, *A Community Called Taizé*, p164

¹⁰⁰ Brother Jean-Marie, *Singing and Silence*, p17

¹⁰¹ Santos, *A Community Called Taizé*, p118

¹⁰² Broeder James, bijbelintroductie 3 augustus 2012

4.4 Het gebruik van iconen

4.4.1 Iconen

Het woord icoon komt van het Griekse εἰκών en betekent afbeelding. Het gaat hier niet om gewone afbeeldingen, maar om afbeeldingen van Jezus en Maria die gemaakt zijn volgens een bepaalde Christelijke traditie. Het doel van iconen is om mensen te helpen bij het bidden en zo een vriendschap met God sterker te laten worden.¹⁰³ Zij kunnen ervoor zorgen dat het lijkt alsof de afgebeelde heiligen echt aanwezig zijn.¹⁰⁴

Iconen komen uit de Oosters-Orthodoxe kerk. In een aantal Russische religieuze tradities hangt het vermogen van een afbeelding om een reeds bestaande spirituele realiteit weer te geven niet noodzakelijkerwijs af van de visuele eigenschappen. En zelfs als deze wel belangrijk zijn, is het gewenste effect vaak het beperken van de verbeelding van de toeschouwer.¹⁰⁵ Voor de Russische revolutie was er praktisch in ieder huis in Orthodoxe dorpen een hoekje waar iconen stonden, waar de bewoners van het huis kwamen om te bidden. Daarnaast waren iconen ook te vinden in kerken en werden ze rondgedragen tijdens processies en begrafenissen. Het waren dus zichtbare, publieke symbolen van religieus handelen en geloof.¹⁰⁶ Deze icoonhoekjes creëerden tegelijkertijd een waarneembare goddelijke aanwezigheid en hielpen die aanwezigheid te beperken tot een specifieke locatie en ritueel bepaalde gelegenheden. De iconen zijn dus niet een middel van de kerk om haar invloed uit te strekken naar het alledaagse leven, maar zij zijn een onderdeel van een herhalend patroon van onzichtbaarheid en aanwezigheid dat gecontroleerd wordt door gemeenschappelijke normen over wanneer en hoe er contact gezocht wordt met het goddelijke.¹⁰⁷

In Taizé worden iconen gebruikt om de broeders en de pelgrims te helpen bij het bidden en op die manier een sterkere vriendschap met God op te bouwen. Het is dus een methode om het transcendente aan te roepen en hier toegang tot te krijgen. Dit sluit aan bij het concept *sensational forms* van Birgit Meyer. Dit zijn relatief vaste, repetitieve vormen om het transcendente aan te roepen en hier toegang tot te krijgen.¹⁰⁸ Ze pleit voor een heroverweging van vorm als een noodzakelijke voorwaarde om inhoud over te dragen. Hierbij staat vorm niet tegenover inhoud, betekenis of substantie, omdat dat een problematisch, Protestants begrip van religie reproduceert, waarbij vorm als een uiterlijke zaak wordt beschouwd en de voorkeur wordt gegeven aan een innerlijk geloof.¹⁰⁹ Ze stelt dat moderne Westerse samenlevingen een ambivalente houding tegenover afbeeldingen hebben geërfd. Deze haat-/liefdeverhouding gaat terug op de verschillende

Schema – Berryman, *Silence Is Stranger Than It Used to Be*, p263

¹⁰³ Brother Jean-Marc, *Icons*, pp2-3

¹⁰⁴ Luehrman, Sonja, *Secularism Soviet Style. Teaching Atheism and Religion in a Volga Republic*, Indiana University Press, 2011, p161

¹⁰⁵ Luehrman, *Secularism Soviet Style*, p151

¹⁰⁶ Luehrman, *Secularism Soviet Style*, p152

¹⁰⁷ Luehrman, *Secularism Soviet Style*, p155

¹⁰⁸ Meyer, Birgit, *Mediation and Immediacy: Sensational Forms, Semiotic Ideologies and the Question of the Medium*. Special issue, "What is the Medium?," *Social Anthropology* 2011 (19/1), Meyer, Birgit, *Mediation and Immediacy: Sensational Forms, Semiotic Ideologies and the Question of the Medium*. Special issue, "What is the Medium?," *Social Anthropology* 2011 (19/1), p29

¹⁰⁹ Meyer, *Mediation and Immediacy*, p30

periodes van iconoclasmie en de Reformatie.¹¹⁰ Het lijkt dus niet voor de hand liggend dat er al sinds de jaren vijftig iconen aanwezig zijn in een van oorsprong protestantse kloostergemeenschap.

Toen Roger drie jaar oud was en nog met zijn ouders in Zwitserland woonde, gaven zijn ouders onderdak aan Russische vluchtelingen. Deze mensen hadden weinig bezittingen, maar zij hadden vaak wel een icoon bij zich. Zo kwam Roger al op jonge leeftijd in aanraking met het gebruik van verschillende iconen uit de Orthodoxe traditie. Hij heeft iconen in Taizé geïntroduceerd, omdat hij gelooft dat het een hulpmiddel kan zijn bij het bidden.¹¹¹ Volgens de broeders zijn iconen belangrijk, omdat zij iets laten zien van het Koninkrijk van God. Hoewel het afbeeldingen zijn, zijn het geen illustraties of decoraties. Iconen zijn symbolen van de incarnatie en bieden de ogen de spirituele boodschap die het Woord biedt aan de oren.¹¹²

Een aantal iconen in de Verzoeningskerk zijn reproducties van Russische iconen uit de vijftiende en zestiende eeuw, één icoon gaat zelfs terug tot de zevende eeuw. Ook is er een aantal modernere iconen, maar deze zijn wel geïnspireerd op dezelfde traditie die teruggaat tot de eerste dagen van het christendom.¹¹³ Enkele voorbeelden zijn: *de icoon van het kruis*, *de icoon van de vriendschap* en *de icoon van de maagd Maria met het kindje Jezus*. In dit hoofdstuk zal ik *de icoon van het kruis* en *de icoon van de vriendschap* bespreken.

Specifiek voor het gebruik van iconen in de gemeenschap van Taizé is het gebruik van iconen op een plaats waar je het niet verwacht. Het is voor een van oorsprong Protestantse gemeenschap niet voor de hand liggend om iconen te gebruiken. Het is een duidelijk symbool van het oecumenische karakter van de gemeenschap. Het gebruik van iconen is zo ingevuld dat een ieder zelf kan bepalen of hij er iets mee wil en zo ja, wat hij met de iconen wil.

Afb. 16 De icoon van het kruis

4.4.2 De icoon van het kruis

Misschien wel de bekendste icoon uit Taizé is het kruis dat in de Verzoeningskerk staat. Hierop is Christus te zien die aan het kruis hangt. De icoon benadrukt niet de pijn van Christus' lijden of de fysieke horror van de kruisiging. Het is een eenvoudige weergave van Christus. Broeder Jean-Marc schrijft over iconen van het kruis: *"They show Christ very simply, recalling his divinity and the immovable faithfulness of his love in the midst of extreme suffering, allowing the event to speak for itself."* Naast Christus staan Maria, zijn moeder, en Johannes, de discipel die het dichtstbij hem stond. Boven het kruis staan de letters INRI. Dit staat voor "Jezus uit Nazareth, koning van de Joden" (Johannes 19:19). Daarboven is een engel afgebeeld. Het idee hierachter is dat Maria

¹¹⁰ Meyer, Birgit, *Mediating Absence: Effecting Spiritual Presence. Pictures and the Christian Imagination*, Theme issue, "Image as Action, Image in Action," *Social Research: An International Quarterly*, Volume 78, Number 4 (Winter 2011), p1035

¹¹¹ Santos, *A Community Called Taizé*, p37

¹¹² http://www.taize.fr/en_article340.html geraadpleegd op 19/5/2013

¹¹³ Brother Jean-Marc, *Icons*, Short Writings from Taizé 16, Augustus 2011, pp1-2

Afb. 16 BBC World Service op flickr - <http://www.flickr.com/photos/bbcworldservice/5639915301/>

en Johannes op aarde wonen en de engelen in de hemel. De liefde van Christus, het sterkst uitgedrukt door het geven van zijn leven aan het kruis, is wat hemel en aarde verbindt.¹¹⁴

4.4.3 De icoon van de vriendschap

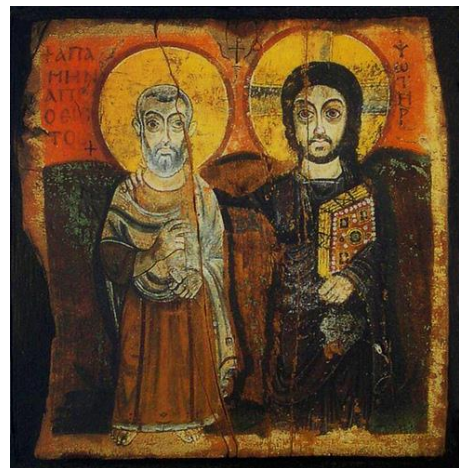
Het origineel van deze icoon is in 1902 in de ruïne van het klooster van Bawit in Egypte gevonden, waar het al eeuwen verborgen lag. Het is afkomstig uit de Koptische Kerk en geschilderd in de zevende eeuw. Op de icoon staan Jezus en de Egyptische heilige Menas afgebeeld. Hun namen staan in Koptische letters bovenaan geschreven. Menas staat voor iedere gelovige. De icoon vertelt over de vriendschap die Christus biedt aan een ieder die dat wil aanvaarden. Dat is de reden waarom broeder Roger dit een mooi icoon vond en het een speciale plek in Taizé heeft.¹¹⁵

Het gezicht van Christus is naar de kijker gericht, omdat de kijker zo uitgenodigd wordt ook naar hem te kijken. Rondom het gezicht is een aureool te zien. Deze gouden cirkel staat symbool voor de aanwezigheid voor God. In de aureool is een kruis afgebeeld.¹¹⁶ In zijn linkerhand houdt hij een boek. Dit staat symbool voor het Woord van God. Christus wordt zelf het Woord van God genoemd, omdat God wil spreken tot de mensen en hen wil zegenen door Christus.¹¹⁷

De gezichten laten geen emoties zien, zodat er ruimte is voor degenen die bij de icoon komen bidden. Het idee is dat de figuur op de icoon geen oordeel velt, maar er is voor hen die het nodig hebben. Hoe zij zich ook voelen.¹¹⁸ Als een teken van zijn liefde heeft Christus zijn arm om de schouders van

zijn vriend geslagen. Dit is gebaseerd op Openbaringen 1:17: *“Maar hij legde zijn rechterhand op me en zei: ‘Wees niet bang.’*¹¹⁹ Het initiatief ligt bij Christus. Doordat de vriend de liefde van Christus ontvangt, is hij in staat met zijn rechterhand anderen te zegenen. Dat liefde tussen Christus en een gelovige dus geen gesloten cirkel is, maar zich steeds verder verspreidt, is terug te zien in de afbeelding. De twee figuren zijn niet naar elkaar gericht, maar zijn samen op weg. Christus draagt het boek met het Woord van God. De gelovige draagt een kleine boekrol in zijn linkerhand. Dit zou een suggestie kunnen zijn, dat alleen Christus de grootsheid van Gods wijsheid begrijpt, maar dat het kleine beetje dat wij kunnen begrijpen genoeg is om met hem mee op weg te gaan.¹²⁰

Broeder Aloïs schrijft over de icoon van de vriendschap: *“Het kijken naar de icoon van de vriendschap is op zich al een gebed dat ons verenigt met God. Deze icoon laat ons de kern van het Evangelie zien: ook al is Christus voor onze ogen onzichtbaar, we kunnen toch vertrouwen op de aanwezigheid van de Opgestane. Sinds zijn opstanding komt Hij door de heilige Geest bescheiden aan onze zijde. Hij dringt zich niet op maar begeleidt ieder mens.”*¹²¹

Afb. 17 De icoon van de vriendschap

¹¹⁴ Brother Jean-Marc, *Icons*, p14

¹¹⁵ Brother Jean-Marc, *Icons*, p17

¹¹⁶ Brother Jean-Marc, *Icons*, p8

¹¹⁷ Brother Jean-Marc, *Icons*, p9

¹¹⁸ Brother Jean-Marc, *Icons*, p9

¹¹⁹ De Nieuwe Bijbelvertaling, Nederlands Bijbelgenootschap, 2004

¹²⁰ Brother Jean-Marc, *Icons*, pp17-8

¹²¹ Broeder Aloïs, *Durven Geloven. De christelijke feesten als weg naar God*, Uitgeverij Ekklesia, 2011, p102

Afb. 17 http://www.saintmargarets.ca/?attachment_id=2993

4.5 Deelconclusie 3

In dit hoofdstuk heb ik verschillende elementen van de gebedsvieringen van de gemeenschap van Taizé beschreven. Ook hier heb ik een aantal punten teruggevonden die jongeren belangrijk vinden met betrekking tot geloof, zoals beschreven in hoofdstuk twee.

- In de gemeenschap van Taizé wordt geen onderscheid gemaakt tussen verschillende christelijke tradities en denominaties. Er wordt wel rekening gehouden met bepaalde gebruiken van de verschillende groepen, maar op een dusdanige manier dat iedereen kan deelnemen en niemand zich buitengesloten hoeft te voelen. Net als jongeren vinden zij religieuze labels dus relatief onbelangrijk.
- Voor jongeren komt religieuze autoriteit van binnen in plaats van een externe bron. Dit betekent dat jongeren dus vooral zelf bepalen wat en hoe zij geloven. In Taizé worden de schriftlezingen kort gehouden, zodat de pelgrims de mogelijkheid krijgen om na te denken over het belang van de tekst voor hun eigen leven. Ook is tijdens de vieringen geen preek, maar een periode van stilte die door de jongeren zelf ingevuld mag worden.
- Jongeren hechten meer waarde aan religieuze ervaring dan aan geloofsregels. Doordat de muziek eenvoudig en snel te leren is, ontstaat er tijdens het zingen ruimte om te reflecteren op de tekst en kan er een bepaalde ervaring ontstaan. Ook de periodes van stilte kunnen voor een religieuze ervaring zorgen, omdat de broeders geen verwachtingen hebben over de invulling van de periode van stilte.
- Jongeren hebben er geen probleem mee om eclectisch te zijn in hun religieuze voorkeur, wat soms leidt tot het creëren van een eigen hybride religieuze identiteit. De vieringen in Taizé zijn niet overgenomen uit een bepaalde (christelijke) traditie, maar samengesteld uit elementen uit de verschillende tradities. De gezongen psalmen uit de oorspronkelijke liturgie, de eucharistie uit de katholieke kerk, het gebruik van iconen uit de oosters-orthodoxe kerk, het gebed rond het kruis uit de Russisch-orthodoxe kerk, de zelfgeschreven muziek en de periode van stilte in plaats van een preek vormen samen een hybride vorm van vieren waaraan mensen uit verschillende tradities kunnen deelnemen.

5. Conclusie

Wat biedt de gemeenschap van Taizé dat er ieder jaar honderdduizend jongeren naar een klein dorpje in Zuid-Frankrijk trekken? Dat is de vraag waar ik mijn bacheloreindwerkstuk mee begon.

Nu ik aan het einde van mijn onderzoek ben gekomen, kan ik deze vraag beantwoorden aan de hand van de thema's *verzoening, vrijheid en vertrouwen*. Ik heb voor deze thema's gekozen, omdat ik denk dat dit drie centrale thema's zijn in de gemeenschap van Taizé.

Verzoening

Verzoening was heel belangrijk voor Roger Schutz, de oprichter van Taizé. Al tijdens zijn studie liep hij rond met het idee om een gemeenschap te stichten waar christenen zich iedere dag opnieuw kon verzoenen met God en met elkaar. Dit is ook nu nog terug te zien in de gemeenschap. Er wordt geen onderscheid gemaakt tussen verschillende christelijke tradities en denominaties. Iedereen mag naar Taizé komen en kan deelnemen aan de vieringen. Deze vieringen zijn niet overgenomen uit een bepaalde traditie, maar zijn samengesteld uit elementen uit verschillende tradities. De broeders hebben hun eigen hybride vorm van vieren ontwikkeld. Ook wordt er geen onderscheid gemaakt op nationaliteit of religieuze overtuiging bij het vormen van de verschillende deel- en werkgroepjes.

Binnen dit thema sluit de gemeenschap op een aantal punten aan bij de verwachtingen van jongeren met betrekking tot religie: religieuze labels zijn relatief onbelangrijk. Jongeren hebben er geen probleem mee om hun eigen religieuze identiteit te creëren door ideeën, beelden, symbolen en handelingen uit verschillende religieuze tradities te combineren. En er is sprake van religieuze tolerantie, doordat niemand wordt uitgesloten vanwege zijn denkbeelden, religieuze diversiteit, doordat er mensen komen van verschillende christelijke tradities, en de ontmoeting met mensen is een van de belangrijkste onderdelen tijdens een verblijf in Taizé.

Vrijheid

Vrijheid is een belangrijk thema binnen de gemeenschap. Op het eerste gezicht lijkt dit misschien niet zo. Zodra de pelgrims aankomen in de gemeenschap ontvangen zij een papier met daarop de dagindeling, worden ze ingedeeld bij een bijbelintroductie en werk en krijgen zij te horen wat de regels zijn. Maar dit zijn allemaal praktische noodzakelijkheden om het leven in de gemeenschap gestructureerd te houden. De vaste structuur van de dagen met veel ruimte tussen de verschillende activiteiten geven een gevoel van vrijheid. Ook tijdens de bijbelintroducties en de vieringen krijgen de pelgrims alle ruimte om zelf na te denken over de betekenis van Bijbelteksten voor hun eigen leven. Daarnaast bieden de vieringen door de korte schriftlezing, de periode van stilte en de eenvoudige muziek ruimte voor religieuze ervaring.

De gemeenschap sluit binnen dit thema op de volgende punten aan bij de verwachting van jongeren: de broeders verkondigen geen vaststaande geloofsopvattingen en claimen niet dat zij de waarheid in pacht hebben. Jongeren mogen hun eigen geloof vorm geven, dus de religieuze autoriteit komt van binnen in plaats van een externe bron. Er worden geen geloofsregels opgelegd, maar er wordt ruimte gecreëerd voor religieuze ervaringen. En de gemeenschap van Taizé is voor de pelgrims een 'vloeibare' gemeenschap. Zij kunnen komen en gaan wanneer zij willen.

Vertrouwen

Het thema vertrouwen komt niet direct naar voren in de onderzoeken over wat jongeren verwachten, maar het is wel een belangrijk thema in het leven van de broeders. Ik denk ook dat het eindeloze vertrouwen dat de broeders hebben een van de belangrijkste redenen is dat de gemeenschap de afgelopen zestig jaar zo enorm heeft kunnen groeien. De broeders hebben er altijd op vertrouwd dat, wat er ook op hun pad kwam, het wel goed zou komen. Iedere keer dat zij meer aanvragen voor een bezoek ontvingen, kozen zij ervoor om hun gebedsruimte en ruimte voor accommodatie aan te passen. Niet een keer hebben zij gedacht dat het misschien beter zou zijn om het bij het oude te houden en om aanvragen af te wijzen. Ook hebben zij een groot vertrouwen in de mensen die naar Taizé afreizen om een week met de broeders te leven. Deze pelgrims krijgen binnen de gemeenschap namelijk een grote verantwoordelijkheid. Met elkaar moeten ze het leven draaiende houden, van het bereiden van het eten, tot het uitdelen ervan, de afwas doen en het schoonmaken van de toiletten. Alles wordt door de pelgrims zelf gedaan. Deze verantwoordelijkheid zorgt ervoor dat de pelgrims met elkaar de gemeenschap vormen.

Tot slot

Aan het einde van mijn bacheloreindwerkstuk wil ik nog zeggen dat ik me ervan bewust ben dat ik een beperkt onderzoek gedaan heb. Gezien de eisen en de tijd was er ook geen ruimte voor aanvullend onderzoek. Dat neemt niet weg dat er nog een aantal vragen zijn blijven liggen. Bijvoorbeeld de vraag of jongeren met een andere culturele achtergrond Taizé anders ervaren. Ik heb dit werkstuk vanuit het perspectief van een blanke, westerse jonge vrouw geschreven. Taizé is een gemeenschap in West-Europa. Ik ben bekend met de westerse waarden en normen, ik ben protestant en vanwege mijn uiterlijk meng ik vrij gemakkelijk onder de pelgrims die voor een groot deel ook uit West-Europa komen. Maar er zijn ook veel jongeren die vanuit Oost-Europa, Azië, Afrika of Zuid-Amerika komen. Zij zijn waarschijnlijk met andere waarden en normen opgegroeid en met een andere christelijke traditie. Door uiterlijke kenmerken kunnen zij ook meer opvallen in de massa. Het zou interessant zijn om te onderzoeken of zij hun tijd in Taizé hetzelfde ervaren als ik. Ook zou het interessant zijn om verder uit te zoeken hoe de verschillende christelijke tradities precies zijn samengesmolten van Taizé. En in het verlengde daarvan: hoe de pelgrims de iconen gebruiken en hoe dat verschilt van het gebruik van iconen in de oosters-orthodoxe kerk. In dit werkstuk ben ik niet aan deze vragen toegekomen, maar het is misschien een idee voor een volgend onderzoek.

Literatuurlijst

Artikelen

- Berryman, Jerome W., *Silence Is Stranger Than It Used to Be: Teaching Silence and the Future of Humankind*, Religious education, 1999, Volume: 94(3): pp257-272
- Brother Jean-Marie, *Singing and Silence, Prayer at Taizé*, Christian Century, 21/03/2001, Vol. 118 Issue 10, pp16-17
- Eliade, Mircea, *Patterns in Comparative Religion*, New York: Meridian Books, 1963 in: Shiner, Larry E., *Sacred Space, Profane Space, Human Space*, Journal of the American Academy of Religion, 12/1972, Vol. 40, No. 4, pp425-436
- Esaki, Brett, *Desperately Seeking Silence: Youth Culture's Unspoken Need*, Cross Currents. Fall 2007, Vol. 57 Issue 3, pp379-390
- Flory, Richard and Donald E. Miller, *The Expressive Communalism of Post-Boomer Religion in the USA* in: Collins-Mayo, Sylvia and Pink Dandelion (ed.), *Religion and Youth*, Theology and Religion in Interdisciplinary Perspective Series in association with the BSA Sociology of Religion Study Group, Ashgate Publishing Limited 2010, pp9-15
- Knott, Kim, *The case of the left hand: The location of religion in an everyday text*. In Arweck, E., Collins, P., editors, *Reading religion in text and context : reflections of faith and practice in religious materials*. Aldershot: Ashgate. 2006, pp169-184
- Kuyper, Abraham, *Onze Eeredienst*. Kampen: Kok, 1911, p.111 in: Smit, Regien, *The Church Building: A Sanctuary or a Consecrated Place? Conflicting Views between Angolan Pentecostals and European Presbyterians*, African Diaspora 2(2), 2009, pp182-202
- Lambert, Yves, *A Turning Point in Religious Evolution in Europe*, Journal of Contemporary Religion, 19:1, pp29-45
- Leach, Edmund, *The Gatekeepers of Heaven. Anthropological Aspects of Grandiose Architecture*. The Journal of Anthropological Research, 1983, 39(3), pp243-264
- Lefebvre, Henri, *The Production of Space*, Oxford: Blackwell, 1991. In Knott, Kim, *The case of the left hand: The location of religion in an everyday text*. In Arweck, E., Collins, P., editors, *Reading religion in text and context : reflections of faith and practice in religious materials*. Aldershot: Ashgate. 2006, pp169-184
- Meyer, Birgit, *Mediating Absence: Effecting Spiritual Presence. Pictures and the Christian Imagination*, Theme issue, "Image as Action, Image in Action," Social Research: An International Quarterly, Volume 78, Number 4 (Winter 2011), pp1029-1056
- Meyer, Birgit, *Mediation and Immediacy: Sensational Forms, Semiotic Ideologies and the Question of the Medium*. Special issue, "What is the Medium?," Social Anthropology 2011 (19/1), pp23-39
- Turner, Harold, *From Temple to Meeting House. The Phenomenology and Theology of Places of Worship*. Religion and Society 16, The Hague, Paris, New York: Mouton Publishers, 1979, pp11-12 in: Smit, Regien, *The Church Building: A Sanctuary or a Consecrated Place? Conflicting Views between Angolan Pentecostals and European Presbyterians*, African Diaspora 2(2), 2009, pp182-202
- Wuthnow, R., ed., *I Come Away Stronger: How Small Groups are Shaping American Religion*. Grand Rapids, MI: Wm. B. Eerdmans Publishing, 1994. In: Farneth, M., Gross, R., Schnable, A.Y., *New Directions in the Study of Prayer: Scientific, Social Scientific, Ethnographic, and Theoretical Perspectives*, Princeton University, 2009

- Wuthnow, R., ed., *Sharing the Journey: Support Groups and America's New Quest for Community*. New York: Simon and Schuster, 1994. In: Farneth, M., Gross, R., Schnable, A.Y., *New Directions in the Study of Prayer: Scientific, Social Scientific, Ethnographic, and Theoretical Perspectives*, Princeton University, 2009

Boeken

- Broeder Alois, *Durven Geloven. De christelijke feesten als weg naar God*, Uitgeverij Ekklesia, 2011
- Brother Jean-Marc, *Icons*, Short Writings from Taizé 16, Augustus 2011
- Brother Roger, *The Sources of Taizé: No Greater Love*, Chicago: GIA Publications, Inc., 2000
- Collins-Mayo, Sylvia and Pink Dandelion (ed.), *Religion and Youth*, Theology and Religion in Interdisciplinary Perspective Series in association with the BSA Sociology of Religion Study Group, Ashgate Publishing Limited 2010
- De Nieuwe Bijbelvertaling, Nederlands Bijbelgenootschap, 2004
- Dijk-Groeneboer, Monique van (red.), *Handboek Jongeren en Religie. Katholieke, protestantse en islamitische jongeren in Nederland*, Uitgeverij Parthenon, 2010
- Escaffit, Jean-Claude en Moïz Rasiwala, *Histoire de Taizé*, Éditions du Seuil, 2008
- Frère Roger, *Choisir d'aimer, Frère Roger de Taizé 1915-2005*, Les Presses de Taizé, 2006
- Klaver, Miranda, *This is My Desire. A Semiotic Perspective in Conversion in an Evangelical Seeker Church and a Pentecostal Church in the Netherlands*, Pallas Publications, Amsterdam University Press, 2011
- Luehrman, Sonja, *Secularism Soviet Style. Teaching Atheism and Religion in a Volga Republic*, Indiana University Press, 2011
- Santos, J. B., *A Community Called Taizé, A Story of Prayer, Worship and Reconciliation*, InterVarsity Press 2008
- Spink, Kathryn, *A Universal Heart, The Life and Vision of Brother Roger of Taizé*, Second Edition, SPCK, 2005

Internet

- <http://wiki.uva.nl/kwamcowiki/index.php/Etnografie>
- <http://www.amarantpublishing.com/LibreVermell.htm>
- <http://www.freemaptools.com/area-calculator.htm>
- http://www.taize.fr/en_article340.html
- http://www.taize.fr/en_rubrique12.html
- http://www.taize.fr/en_rubrique10.html

Afbeeldingen

- http://commons.wikimedia.org/wiki/File:Taize-meal-new_cup.jpg
- <http://latuilerie.blog.com/2010/04/03/the-church-in-taize-now-and-then/>
- <http://shijakjin.deviantart.com/art/Taize-Breakfast-271568715>
- <http://taize-07.onkelolf.de/interaktive-karte/>
- <http://www.flickr.com/photos/bbcworldservice/5639915301/>
- http://www.saintmargarets.ca/?attachment_id=2993
- Ansichtkaarten uit Taizé
- Eigen foto's

Bijlage 1 - Plattegrond

Summary

Every year about 100.000 young pilgrims between the age of 19 and 35 years old travel to a tiny village in France to live one week in the rhythm of the ecumenical community of Taizé. Why do they do that? By giving a description of the community I hope to unveil which aspects of the communal life appeal to young people.

My thesis consists of three parts. In the first part, I describe the expectations of young people regarding religion, based on various quantitative and qualitative studies in the United States, Europe and the Netherlands. For young people, religion should not be too obliging. They are willing to join a religious community but on their own conditions. The people they meet in these communities are more important to them than the institution itself, which results in 'fluid' communities.

The second part is about the community of Taizé in three different sections. In the first section, I describe the early years of the community of Taizé. What did the founder of the community have in mind when he started? Roger Schutz wanted to create a community where it was possible to reconcile each day. In 1940 he decided to leave his country Switzerland and to find a location for his community in France close to the border of the occupied territory. He wrote about this decision: *"The more a believer wishes to live the absolute call of God, the more essential it is to do so in the heart of human distress."* Gradually this new community kept growing. Now there are brothers from 25 different countries and from every continent and every year there are a 100.000 pilgrims from all over the world who want to join the brothers for a week. The second section is a description of a week in the community for the pilgrims. My aim is to provide a look from the inside for those who have never been there. When pilgrims arrive, they are welcomed by one of the pilgrims who is already there. Monday to Saturday the pilgrims go to church three times a day. In the morning/afternoon they go to a bible introduction and the other part of the day they have a job. Each pilgrim has to participate in a job like cleaning or cooking, so together they are responsible for the entire community to work. In the third section I show the reader around the grounds of the community. What are all those buildings used for? The largest part of this chapter is about the Church of Reconciliation. When brother Roger first moved to Taizé he started praying three times a day in a little chapel inside his house. When the community grew and more people started to visit, they moved to the little church in the village. When the little church became too small, the Church of Reconciliation was build. But within ten years the brothers had to break down the back of the church and place a big circus tent. Now, the Church of Reconciliation is big enough that there is space for 6000 people. For the brothers it was most important that there is enough space for all the pilgrims that want to join them.

The third part is about the common prayers in the community of Taizé. This chapter is divided in four sections. In the first section, I give a description of the common prayers which take place three times a day. De second section is about liturgy and music. Most of the music in the community is written by a friend of the brothers, Jaques Berthier. But some of the brothers also write new songs. The aim was to find music that would appeal to people from different countries and different denominations, so nobody would be excluded to participate in the common prayers. The third section is about silence. . During the common prayers there is a period of silence. According to brother Jean-Marie the period of silence is: *"a time of listening, a time to leave things before God, a time to be before God, to have one's soul open for God."* In the last section of this chapter I write about the use of icons in the community. Since it has a protestant origin, this is something one wouldn't really expect to find. At

the end of this chapter I give a description of two of the icons: *the Icon of the Cross* and *the Icon of Friendship*.

At the end of my research I conclude that young people are drawn to the community of Taizé because of the reconciliation between different religious traditions the brothers want to accomplish, and because of the freedom the brothers give to the pilgrims and their never ending trust in young people.